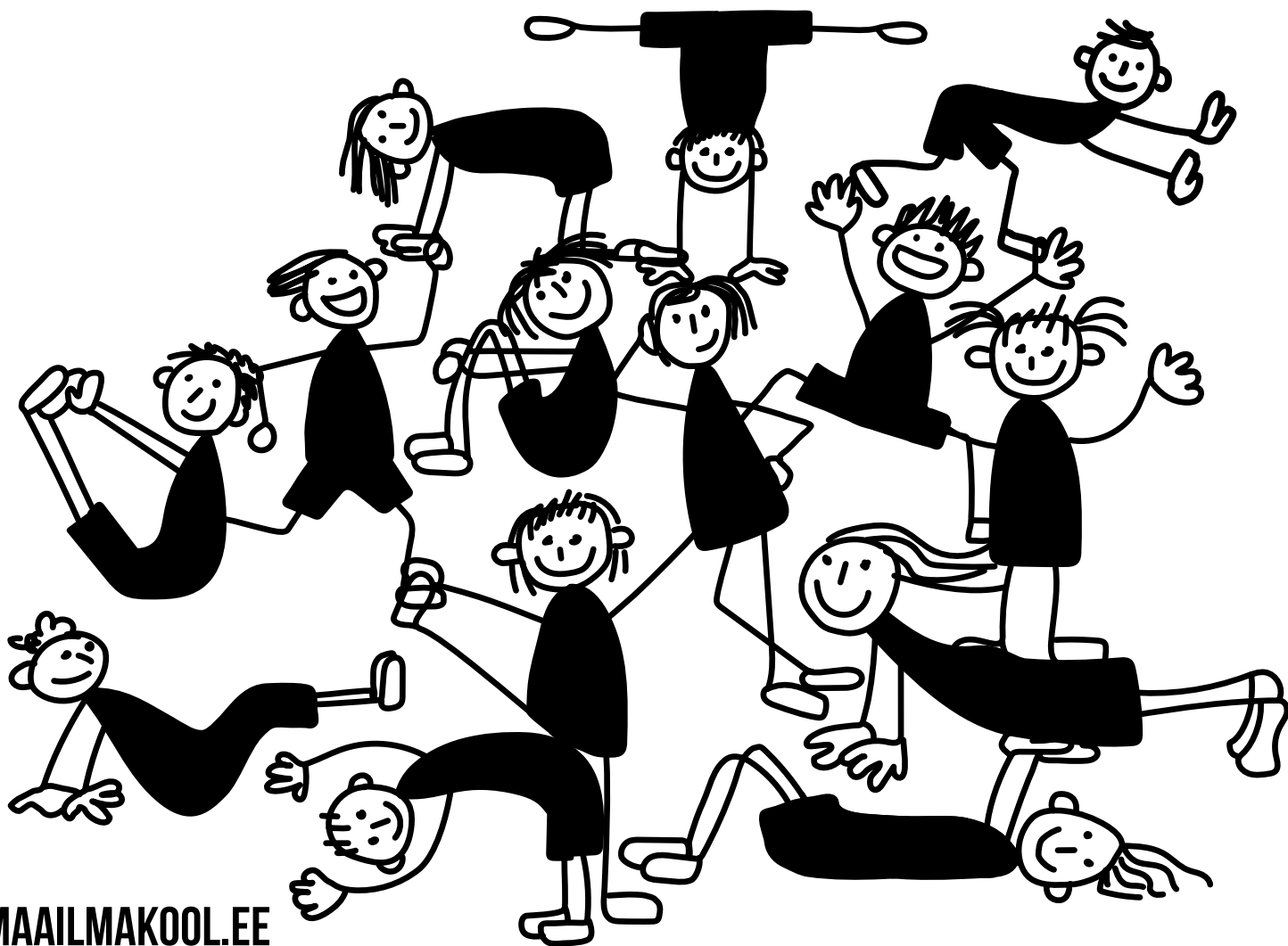

ÕIGUS OLLA LAPS

Kuidas käsitleda koolis lapse õigusi

ÕIGUS OLLA LAPS

Metoodiline juhend lapse õiguste käsitlemiseks koolis

Tõlkis ja toimetas Unicom

Illustratsioonid: Soome algkoolide õpilased

Väljaandja:

www.taksvarkki.fi,
taksvarkki@taksvarkki.fi

Koostööpartnerid:

Soome Õpetajaks Õppijate Liit /
Suomen Opettajaksi Opiskelevien Liitto
SOOL ry
SOOL ry www.sool.fi,
sool@sool.fi

Kujundus: Tähtikuviot Oy

Trükk: Next Print Oy

2017, 5. uuendatud trükk

Tõlkis ja toimetas Unicom Tõlkebüroo

Kommenteeris: Eesti Lastekaitse Liit, Helika Saar

Täiendas: Mari Kätrin-Kinks, Viktoria Rudenko, Diana Tamm

Kujundas: Triinu Tulva

Õiguse antud materjali muutmiseks ja kasutamiseks on andnud Taksvärkki Oy MTÜ Mondole 2018. aastal.

Trükis on välja antud Välisministeeriumi arengu- ja humanitaarabi projekti „Laste ja naiste õigused maailmas inimeste lugude kaudu” raames.

EESTI
ARENGUKOOSTÖÖ

Sisukoord

<u>EESSÕNA</u>	4
<u>Juhendi ülesehitus</u>	5
<u>Mida tähendab lapse õiguste konventsioon?</u>	5
<u>TUTVUME</u>	6
<u>Tee tulevikku</u>	6
<u>Õiguste doomino</u>	6
<u>Bingo</u>	7
<u>Lapse õigused – leia paarid!</u>	8
<u>Õigus kadunud</u>	8
<u>Rääkiv pilt</u>	9
<u>Väärtuste jada</u>	9
<u>Õigused ja kohustused</u>	10
<u>Ühisjooned</u>	10
<u>Samm ette I</u>	11
<u>Samm ette II</u>	12
<u>SÜVENEME</u>	13
<u>Hõimunõukogu</u>	13
<u>Liikumatud pildid</u>	15
<u>Minu õigusi on rikutud! Draamaharjutus</u>	15
<u>Stopp! Märka oma õigusi! Draamaharjutus</u>	16
<u>Maakera</u>	17
<u>Minu õigusi on rikutud! Draamaharjutus</u>	17
<u>Isiil ja Aniit – jutt ilma lõputa</u>	18
<u>Lapsed vajavad veel õigusi!</u>	19
<u>Lapse õigused – viktoriin</u>	19
<u>MÕTLEME JA ARUTLEME</u>	20
<u>Teemasid tutvumiseks ja uurimiseks</u>	20
<u>Kirjutamisülesandeid</u>	20
<u>LISAD</u>	21
<u>Lapse õiguste konventsiooni kokkuvõte</u>	21
<u>Doominoklotsid</u>	23
<u>Bingosedelid</u>	24
<u>Sõnasedelid</u>	28
<u>Lausesedelid</u>	29
<u>Samm ette – rollid</u>	31
<u>Stopp! Märka oma õigusi! – lugusid</u>	32
<u>Draamakaardid</u>	33
<u>Lapssõduri, lapstöölise ja lastekaubanduse ohvri lood</u>	34
<u>ALLIKAD</u>	36

Essõna

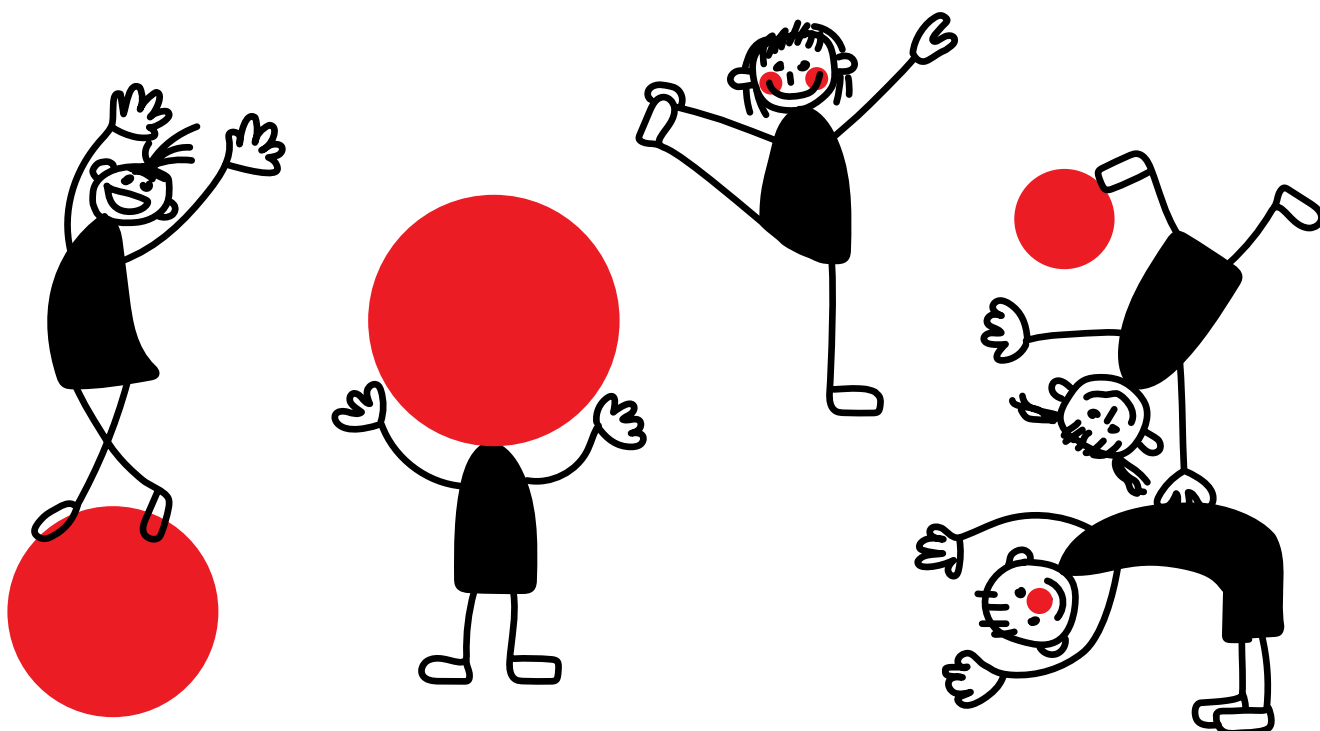
Teie ees on maailmaharidust toetav metoodiline juhend, mille peateema on lapse õiguste konventsioon. Juhendi eesmärk on pakkuda tegevuspõhiseid ja kaasavaid töömeetodeid ja -vahendeid selle olulise teema käsitlemiseks koolides. Rühmatöös ja mängulises ühistegevuses saab kasutada nii iseseisvat mõtlemist kui kogemuste vahetamist. Metoodika võimaldab läbi viia erineva pikkusega õppetunde ja üritusi, alates 15-minutilise tunniosast kuni terve õppepäevani.

Põhikoolis tutvustatavad põhiväärtused on inimõigused, võrdsus, demokraatia ja võrdõiguslikkus. Ka gümnaasiumi õppekavas on inimõigustel oluline roll. Lapse õiguste konventsiooni käsitlemine ongi ühelt poolt teema õppekavas, kuid teisalt peab see aitama edendada inimõigusi ja võrdõiguslikkust koolis ja ühiskonnas üldiselt. Lapse õiguste konventsiooniga tutvumine süvendab arusaamist kõigi inimeste õigustest ja kohustustest.

Praegune väljaanne on juhendi „Õigus olla laps“ 5. trükk. See juhend on juba aastaid olnud Soome õpetajate seas populaarne töövahend ning pälvinud ka õpilastelt elavat huvi ja positiivset vastukaja. Juhend toetab üldiste ühiskonnateadmiste käsitlemist koolis ning seda saab kasutada erinevate õppeainete õpetamisel ning erinevates õppevormides.

Metoodiline juhend „Õigus olla laps“ on valminud Soome organisatsiooni Taksvärkki ry ja Soome Õpetajaks Õppijate Liidu (Suomen Opettajaksi Opiskelevien Liitto / SOOL ry) koostöona. Mõlemad organisatsioonid peavad tähtsaks maailmahariduse osatähtsuse suurendamist koolides. Loodame, et juhend on kasulik abivahend ka Eesti õpetajatele. Suur tänu meetodite väljatöötajatele, illustratsioonide teinud õpilastele ning koolidele, kes on võimaldanud meetodeid praktikas järele proovida. Eraldi täname SOOL-i töötajaid lina Myllymäkit, Susanna Huuskoneni ja Kaisa Viitaneni suurepärase koostöö eest. MTÜ Mondo Maailmahariduskeskus tänab võimaluse eest kohandada olemasolev õppematerjal sobivaks eestikeelsele lugejaskonnale. Laste õigused on universaalsed ja riigipiirideta.

Soovime kõigile indu ja õhinat ning edu laste õiguste õpetamisel ja õppimisel!

JUHENDI ÜLESEHITUS

Juhend koosneb mängulistest harjutustest, mille juures on toodud tegevusjuhised, orienteeruv kestus, vajalikud abivahendid ning rühma soovitatav suurus. Osale harjutustest on lisatud ka ideid varieerimiseks.

Juhend on jagatud kolmeks osaks. Sissejuhatava osa 12 harjutust tutvustavad õpilastele lapse õiguste konventsiooni artikleid ning annavad üldpildi sellest, milleks konventsioon riike kohustab. Sissejuhatavate harjutustega luuakse alus teema põhjalikumaks käsitlemiseks.

Süvendava osa harjutused jätavad ruumi õpilaste iseseisvale mõtlemisele ning võimaldavad teatud teemade põhjalikumat käsitlemist. Enne süvendava osa harjutuste tegemist on soovitatav tutvuda lapse õiguste konventsiooniga sissejuhatavate harjutuste abil.

Kolmas osa sisaldab ideid ja teemasid lapse õiguste käsitlemiseks erinevate ainete tundides. Ülesannete ja harjutuste juures on toodud ka lühikesed juhised, kuid selle osa eesmärk on anda õpetajatele eelkõige ideid teema käsitlemiseks.

Mõnede sissejuhatava ja süvendava osa harjutuste jaoks läheb vaja paljundatud sedeleid jm abimaterjale, mis on toodud juhendi lisa. Iga harjutuse juhendis on märgitud, milliseid abivahendeid vajatakse. Juhised on püüdnud anda võimalikult selgelt ja ammendavalt, kuid iga õpetaja võib loomulikult kohandada harjutusi vastavalt konkreetsele õpilaste rühmale ja enda eelistustele.

MIDA TÄHENDAB LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOON?

Lapse õiguste konventsiooni kokkuvõtlik sisu on toodud Lisas 1.

Lapse õiguste konventsioon on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassambleel 20.11.1989 vastu võetud laste õigusi puudutav riikidevaheline kokkulepe. Eesti ühines ÜRO lapse õiguste konventsiooniga 1991. aastal ning samal aastal hakkas konventsioon ka Eesti suhtes kehtima. Konventsioon määratleb lapse õigused alates sünnihetkest kuni 18-aastaseks saamiseni. Konventsioon lähtub põhimõttest, et ühiskonnal on kohustus tagada lapse põhivajaduste rahuldamine ning pakkuda tuge lapse arenguks. Ameerika Ühendriigid on ainus riik maailmas, kes ei ole konventsioonile alla kirjutanud. Lapse õiguste konventsioon ongi Genfi konventsioonide järel maailmas kõige ulatuslikumalt ratifitseeritud inimõigusi puudutav leping. Konventsiooni 54 artiklit sätestavad nii laste õigused kui ka riike siduvad kohustused.

Lapse õiguste konventsiooni nõuded peegelduvad ka riikide seadusandluses, kuid kahjuks rikutakse laste õigusi ka konventsioonile alla kirjutanud riikides. Näiteks on suured probleemid lapstööjõu kasutamise ja õppimisvõimaluste puudumise. Paljudes riikides on tugevalt piiratud tüdrukute võimalused kooliharidust saada. Maailmas jälgib laste õiguste järgimist ÜRO Lapse Õiguste Komitee. Eestis kontrollib ja juhendab konventsiooni täitmist lasteombudsman.

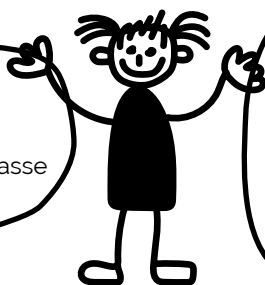
Tutvume

TEE TULEVIKKU

VANUS: 9–15 aastat

EESMÄRGID:

- Teha sissejuhatus lapse õiguste teemasse
- Arutleda elu põhiväärtuste üle

ABIVAHENDID:

- Suured paberid, näiteks tahvlipaberid.
- Pliiatsid
- Värvilised märkmepaberid (nt post-it)
- Kleepmass vms sedelite kinnitamiseks

KESTUS: 30+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm

Kirjeldus:

Paberile joonistatakse lapse kontuur. Näiteks kahele kleeplindiga ühendatud tahvlipaberile mahub üsna suur kujutis. Joonistatud lapsele võib panna ka nime. Iga õpilane saab neli eri värvi sedelit, mis tuleb täita iseseisva tööna.

Ühele sedelile kirjutatakse kõige tähtsamad asjad, mis on vajalikud lapse eluspüsimiseks. Sedelid kinnitatakse kuju jalgade alla aluspinnaks. Teisele sedelile kirjutatakse asju, mis aitavad lapsel elus edasi jõuda (tugev pere, kool...). Need kinnitatakse kuju jalgade külge – need viivad last edasi. Ülakeha külge kinnitatakse sedelid, kuhu on kirjutatud asjad, mis teevad lapse elu mugavaks ja huvitavaks, kuid ei ole elutähtsad (mängud, mänguasjad...). Kuju pea külge kinnitatakse lapse tulevikuga seotud unistused ja plaanid: asjad, mis teevad temast täiskasvanuna õnneliku inimese, kui kõik keha ja jalgade külge kinnitatu teoks saab.

Kujust saab ülevaatlik „kaart“, mis näitab, mis on elus tähtis ja mida on vaja, et oma eluga rahul olla. Soovi korral võib kuju taustale kinnitada viienda rühma sedeleid, kuhu on märgitud sündmusi ja asjaolusid, mis võivad inimest tema eesmärkide saavutamisel takistada.

Selline kuju on orientiiriks lapse õiguste käsitlemisele ning sellele kleebitud märksõnu saab edaspidi võrrelda lapse õiguste konventsiooni eri artiklitega. Võib näiteks vaadelda, kui kõrgele joonistatud kehal konventsiooni mingis artiklis käsitletud asjad paigutuvad. Arutleda, kas konventsiooni eesmärk on tagada lapsele vaid elus püsimiseks esmatähtsad asjad või räägitakse selles ka väärtustest, mis on paigutatud kuju jalgade või isegi rinna kõrgusele.

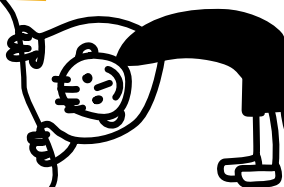
Selle harjutuse käigus tekkinud mõtteid saab arutada ka edaspidi ning anda õpilastele mõtlemisainet.

ÕIGUSTE DOOMINO

VANUS: 8–12 aastat

EESMÄRGID:

- Tutvuda lapse õiguste konventsiooni artiklitega
- Harjutada koostööd

ABIVAHENDID:

- Õiguste doomino sedelid ([lisa 2](#))

KESTUS: 10+ min

RÜHMAD/JAOTUS: paaridena 18–30 õpilast

Kirjeldus:

Õpilased jagatakse paaridesse ja igale paarile antakse õiguste doomino sedel. Paar otsustab, kumba sedeli poolt kumbki esindab. Paari liikmed esindavad seega kumbki eri õigust. Paarid võtavad teineteisel käest kinni, et keegi ei saaks nende vahele tulla. Õpilastest moodustunud „doominoklotsid“ hakkavad ruumis ringi liikuma.

Paaride ülesanne on otsida teine paar, kelle sedeli ühele poolele oleks märgitud sama õigus kui neil. Kui vastav õigus on leitud, võtavad „kokkulangevad“ pooled teineteisel käest kinni. Nii moodustunud neljaliikmeline rühm läheb otsima paarilisi doominoklotside äärmistele õigustele. Mäng lõpeb, kui kõik on leidnud paarilise ja ringi sulgub.

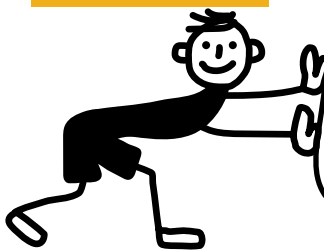
Lisas olevad doominoklotsid on mõeldud 26-liikmelisele rühmale. Muu suurusega rühmadele mõeldud doominoklotsid saab välja printida aadressilt www.maailmakool.ee/oigus-olla-laps

Variatsioone:

Harjutust võib teha ka kiiruse peale, mille puhul õpilaste ülesanne on üheskoos tegutsedes moodustada kinnine ring võimalikult kiiresti. Kui mõni esialgne paar kätest lahti laseb, antakse trahviaeg.

Kui ülesannet soovitakse keerukamaks teha, võib kasutada harjutuse „Õigus kadunud“ lisa (lisa 4). Sellisel juhul antakse igale paarile sedel, millel on nii üksik sõna kui ka lauseosa, mis vajab täitmist. Õpilased leiavad oma koha ringis nii, et üks esindab lauset ja teine sõna, mis sobib lauses olevasse lünka. Õpetaja peab eelnevalt valima lause ja sõna paarid nii, et ringi sulgumine oleks võimalik.

BINGO

VANUS: 8–12 aastat

EESMÄRGID:

- Tutvuda lapse õigustega
- Õppida tundma konventsiooni artikleid

ABIVAHENDID:

- Bingokaardid õpilastele lahtilõigatud ja soovitatavalt lamineeritud
- Õpetajale tähesedelik (lisa 3) kopeeritult ja lahtilõigatult

KESTUS: 10+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm, max. 40 õpilast

Kirjeldus:

Bingokaardid saab välja printida aadressilt www.maailmakool.ee/oigus-olla-laps. On olemas 36 erinevat põhja. Iga õpilane saab oma bingokaardi, millele on lühendatult märgitud 25 lapse õigust. Õpetaja tõstab ühe juhuslikult valitud tähesedeli ja hüüab sellele oleva tähe koos õigusega, näiteks „B – õigus nimele!“. Õpilased otsivad oma kaardilt hüütud tähe all olevast lahtrist mainitud õigust. Kui õigus on mingi muu tähe all olevas lahtris, siis see ei loe, kokku peavad langema nii täht kui õigus. Õpilased märgivad oma bingosedelitele tabamused. Väljahüütud tähesedelikud pannakse eraldi.

Eesmärk on bingokaardil täis saada horisontaalne rida. Vertikaal- või diagonaalread ei loe. Horisontaalse rea täis saanud õpilane hüüab „Bingo!“ ning on mängu võitja.

Kui Bingo-rida saab kiiresti täis, võib õpetaja korraldada teise ringi, mille eesmärk on saada täis kaks horisontaalrida. Ka esimese ringi võitja võib jätkata mängimist sama bingokaardiga. Pärast mängimist saab bingokaarte kasutada ka teistes lapse õigusi puudutavates harjutustes.

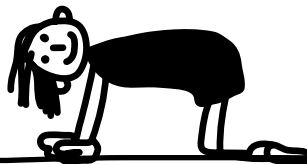
Variatsioone:

Mängu kiirendamiseks võib tähesedelikud tähtede kaupa virnadesse jaotada ning võtta neist sedeleid kordamööda. Nii tuleb kõiki tähti välja kordamööda ning esimene bingo võib leiduda juba pärast viit väljahüüdmist.

- Bingokaardi näidis

B	I	N	G	O
Õigus oma arvamusele	Iga alla 18-aastane inimene on laps	Õigus heaolule	Õigus heale elule	Õigus nimele
Õigus kodakondsusele	Usuvabadus	Õigus moodustada ühinguid	Õigus isiklikule elule	Õigus vabale ajale
Õigus hoolitsusele	Õigus haridusele	Lastega ei tohi kaubitseda	Õigus mängida	Õigus teada, mis maailmas toimub
Õigus rääkida emakeelt	Laps ei tohi teha rasket tööd	Õigus tervishoiule	Lapsi tuleb kaitsta vägivalla eest	Õigus kirjasaladusele
Puudega lapsi tuleb toetada	Põgenike laste eest peab hoolitsema	Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest	Lapsi tuleb kaitsta ärakasutamise eest	Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses

„LAPSE ÕIGUSED“ – LEIA PAARID!

VANUS: 8–12 aastat

EESMÄRGID:

- Tutvuda lapse õiguste konventsiooniga
- Ajendada mängu kaudu õppima lapse õigusi

ABIVAHENDID:

- Lapse õiguste konventsiooni artiklid eraldi sedelitena (nt [lisa 1](#))
- Üks või kaks eri värvi papitükki suuruses A5 (2/õpilane)
- Umbes A5 suuruses joonistuspabereid (2/õpilane)
- Värvipliatsid ja liim

KESTUS: Mängu valmistamine 30+ min / Mäng 15+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm

Kirjeldus:

Õpetaja annab igale õpilasele sedeli ühe lapse õiguste konventsiooni punktiga. Õpilane joonistab ühele paberile seda õigust peegeldava pildi ja teisele kirjutab õiguse. Pildid ja käsitsi kirjutatud õigused liimitakse eri värvi papitükkidele, nii, et värv eristab joonistatud ja kirjutatud õigusi. Piltidele võib liimida väikese sedeli artikli numbriga, mis lihtsustab paaride leidmist.

Mängimiseks vajatakse rohkesti ruumi. Kõigi õpilaste kaardid kogutakse, segatakse ja laotatakse ringis põrandale, pilt/tekst allpool. Õpilased mängivad üksi või paarikaupa, pöörates kordamööda kaarte ümber ja püüdes leida pildi-teksti paare.

Kui paar klapib, pannakse see kõrvale, kui ei, pannakse teine kaart ringi tagasi, tagakülg ülespoole, ja järgmisel korral katsutakse õnne uue kaardiga. Võitja on see, kellel mängu lõpus, kui kõik kaardid on ümber pööratud, on kõige rohkem paare kogunenud.

Pärast mängu vesteldakse lapse õigustest ja õpilaste mõtetest-muljetest. Ka mänguga seotud pettumust võib käsitleda, eriti nooremate õpilastega.

Variatsioone:

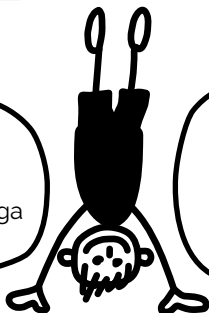
Isetehtud kaartidest saab koostada toredate näituse lapse õiguste teemadel.

ÕIGUS KADUNUD

VANUS: 9–12 aastat

EESMÄRGID:

- Tutvuda lapse õiguste konventsiooniga
- Harjutada koostööd

ABIVAHENDID:

- Sõna- ja lausesedelid eraldi väljalõigatutena ([lisa 4](#))

KESTUS: 20+ min

RÜHMAD/JAOTUS: max. 25

Kirjeldus:

Sedelid jaotatakse nii, et iga õpilane saab ühe sõnasedeli ja ühe lausesedeli, millelt puudub sõna. Sedelid tuleks eelnevalt nii valmis panna, et keegi ei saaks kohe õiget paari. Sõna- ja lausesedelitele peab siiski alati kellegi teise käes paariline leiduma.

Enne mängu algust selgitatakse, et sobivate paaride leidmisel tuleb jälgida ka sõnade õigeid käändeid/pöördeid. Õpilased hakkavad rahulikult ruumis ringi käima. Kui teine õpilane vastu tuleb, küsib üks: „Kas minu õigus on sinu käes?“, mispeale teine loeb ette oma eraldi sõna. Kui sõna ei sobi küsija käes olnud lausega, esitab teine sama küsimuse. Kui kummalegi teise sõna ei sobi, jätkavad õpilased kõndimist ja küsimist, kuni õige sõna leitakse. Kui vastatud sõna sobib küsija lausega, saab ta sõnasedeli endale ja annab asemele oma sõnasedeli. Õige lause leidnud õpilane läheb tagasi oma kohale ootama.

Kui kõik on leidnud oma lausesedelitele paarilised, loetakse konventsiooni punktid ühekaupa ette, alustades esimesena paarilise leidnud õpilasest. Õpetaja kontrollib vastuste õigsust ning seejärel vesteldakse lapse õigustega seotud küsimustest. See harjutus on ka heaks keeleharjutuseks neile, kelle emakeel ei ole eesti keel.

Variatsioone:

Õpilastele võib jagada lisa ühel lehel (mitte lahtilõigatud sedelitena), mispeale nad ühendavad joontega õiged sõnad konventsiooni artiklitega. Sellisel moel tehtav harjutus on kiire ega nõua suurt eeltööd. Ülesande kontrollimisel tuleks pöörata tähelepanu õigustest arusaamisele ja nende meeldejätmisele.

Sedelitega võib mängida ka paarileidmismängu, kus paar moodustub sõnast ja sellega kokkusobivast lausesedelist.

RÄÄKIV PILT

VANUS: 11–15 aastat

EESMÄRGID:

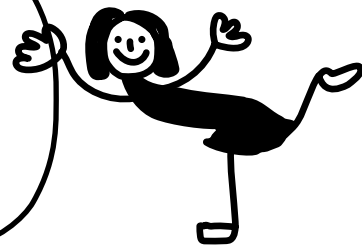
- Tutvuda lapse õigustega
- Saada aru õiguste seosest igapäevaste olukordadega.

ABIVAHENDID:

- Fotod või joonistused
- Paber
- Pliiatsid
- Käärid

KESTUS: 30+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1–3 õpilast / rühm

Kirjeldus:

Igale õpilasele või väikesele rühmale antakse pilt. Sobivad mistahes laste eluga seotud pildid. Ka juhendi illustatsioon võib kasutada. Õpilased uurivad üksi või üheskoos lapse õiguste konventsiooni ja otsustavad, millise artikli või artiklitega pilt võiks seotud olla.

Kui pildiga seotud artikkel on leitud, kirjutavad õpilased jutu- või mõttemulli, mis sobib pildil oleva isiku või olukorraga. Pilt koos jutumullidega liimitakse põhjale, mille pealkirjaks pannakse valitud artikkel.

Oma tööd tutvustatakse teistele ja õpilane saab võimaluse põhjendada oma artiklivalikut. Teise võimalusena võib kõigi pildid koguda seeriaks, mis järgib konventsiooni punktide järjestust.

Variatsioone:

Jutumulli asemele võib teha terve koomiksi pildi ümber. Õpetaja antud pilt võib olla näiteks loo keskpunktiks ning õpilaste ülesanne on mõelda välja sellel kujutatud sündmuse eel- ja järellugu.

VÄÄRTUSTE JADA

VANUS: 10–15 aastat

EESMÄRGID:

- Arutleda lapse õiguste konventsiooni tähenduse üle
- Tekitada diskussioon
- Anda kõigile võimalus oma arvamust avaldada

ABIVAHENDID:

- Väärtusväited

KESTUS: 10+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm

Kirjeldus:

Ruumi (nt seinale) tekitatakse mõtteline sirgjoon, millel on kaks otsa. Ühte otsa kinnitatakse silt „olen nõus“ ja teisele „ei ole nõus“ või lepitakse otste tähistus kokku suuliselt.

Väited loetakse ühekaupa ette. Õpilased leiavad mõttelisel joonel endale koha vastavalt oma arvamusele. Kasutatakse ära kogu vahemaa mõttelise joone otste vahel. Kui kõik on oma koha leidnud, saavad soovijad oma arvamust põhjendada.

Kõik väärtuste skaalal seisjaid ei pea oma seisukohti põhjendama, kuid eriti neilt, kes on paigutunud skaala otsesse, võiks põhjendust küsida. Tuleb hoolitseda selle eest, et kõigile arvamustele oleks ruumi, ja rõhutada, et ei ole valesid arvamusi. Vestluse lõpuks võidakse üheskoos arutada, millise lapse õiguste konventsiooni punktiga väide on seotud. Väiteid võib ise juurde mõelda.

LAPSE ÕIGUSTEGA SEOTUD NÄIDISVÄITEID:

1. Mina saan ja tohin olla teisel arvamusel kui mu ema või isa.
(Artikkel 12: Igal lapsel on õigus väljendada oma vaateid.)
2. Kui mu sõber käitub rumalalt, tohin teda korrale kutsuda.
(Artikkel 13: Igal lapsel on õigus avaldada oma arvamust, kui see ei solva teisi.)
3. Ma tohin mängida iga päev.
(Artikkel 31: Lapsel on õigus puhkusele ja vabale ajale, et kasutada seda mänguks ja meelepäraseks tegevuseks.)
4. Kõigil maailma lastel peaks olema hea elu.
(Artikkel 2: Lapse heaolu ei tohi sõltuda sellest, kust ta pärit on või kuidas ta välja näeb.)
5. Mul on kohustus käia koolis.
(Artikkel 28: Igal lapsel on õigus haridusele.)
6. Võiksin minna tööle, kui tahaksin.
(Artikkel 32: Lastele ei tohi anda liiga rasket, ohtlikku ega pika kestusega tööd.)

ÕIGUSED JA KOHUSTUSED

VANUS: 11–15 aastat

EESMÄRGID:

- Tutvuda lapse õigustega
- Mõista õiguste ja kohustuste omavahelist suhet

ABIVAHENDID:

- Artiklisedelid 1–2 / rühm ([lisa 1](#) või [2](#))
- Paber
- Pliiatsid

KESTUS: 25+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 2–5 õpilast / rühm

Kirjeldus:

Eriti nooremate õpilaste puhul tuleb harjutust alustada lühikese ülevaatega õiguse ja kohustuse mõistetest. Võib tuua elulisi näiteid: õigus kasutada raamatukogu / kohustus hoida raamatud heas korras või õigus sõita jalgrattaga / kohustus kanda kiivrit. Kohustustest rääkides võib lasta õpilastel tuua näiteid enda kohustustest oma perekonna, kodukohta või kooli ees. Isiklikud seosed süvendavad arusaamist.

Õpetaja jagab rühmadele artiklisedelid, millele on kirjutatud 1–2 lapse õigust. Artikleid võib välja lõigata näiteks lapse õiguste konventsiooni kokkuvõttest (lisa 1). Kõigil rühmadel peaks olema eri artiklid. Ülesandega sobivad konventsiooni punktid on näiteks artiklid 12, 13, 16, 19 ja 28. Õpilased kirjutavad paberile neile antud artiklites kirjeldatud õigustega seotud kohustused. Õpilastele tuleks anda piisavalt aega ja võimalust rahulikult järele mõelda.

Iga rühm räägib kordamööda „oma“ õigustest ja nendega seotud kohustustest. Teised õpilased täiendavad ja kommenteerivad. Vajaduse korral võib õpetaja arutelu suunata ja anda vihjeid selle kohta, milliseid kohustusi võiks veel lisada.

Variatsioone:

Kui aega on vähem, võib teha nii, et õpetaja loeb artikli kõigile ette ning õpilased kommenteerivad õigust ja pakuvad välja sellega seotud kohustusi. Seda võib teha nii omaette ülesandena kui lisaülesandena mõne teise harjutuse juurde.

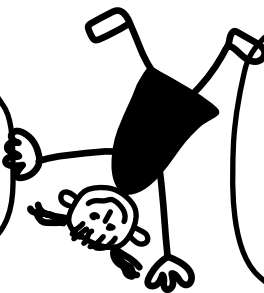
Õpilased võivad ise valida konventsiooni artiklite hulgast nende arvates kõige tähtsamad õigused, mille juurde nad mõtleavad individuaal- või rühmatööna kohustusi.

ÜHISJONED

VANUS: 9–12 aastat

EESMÄRGID:

- Õppida tähelepanelikkust ja empaatiat kaasinimeste suhtes
- Harjutada eri rollidesse kehtastumist

ABIVAHENDID:

- Näiteks ajakirjadest väljalõigatud pildid lastest, 1/õpilane
- Paber märkmete tegemiseks
- Pliiatsid

KESTUS: 45+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 2–3 õpilast / rühm

Kirjeldus:

Iga õpilane saab pildi lapsest. Kõik mõtleavad enda pildil olevale lapsele välja tausta: kodumaa, nimi, vanus, kodused tingimused, harrastused, tulevikuplaanid jne. Õpilased võivad fantaasial lennata lasta ja mõelda oma tegelasele välja kasvõi näiteks lemmikloomade, -toidu jne. Õpilased kirjutavad põhilandmed üles ja tutvustavad seejärel oma tegelaskuju paarilisele/rühmakaaslastele.

Paaride/rühmade ülesanne on mõelda, mis nende tegelaskujusid võiks omavahel siduda. Nad võivad olla näiteks klassi- või trennikaaslased või kirjasõbrad; üks neist võib elada vahetusõpilasena teise lapse peres jne. Kui side on leitud, ei tohi paar enam omavahel arutleda. Õpilased kirjutavad toodud andmete ja leitud ühisjoonte alusel jutukese või kirja oma tegelaskuju seisukohalt. Lood loetakse ette ning arutatakse nendega seonduvate võimalike lapse õigustega seotud küsimuste üle.

Variatsioone:

Pärast tegelaskujude loomist võtavad õpilased ringi ja tutvustavad oma tegelaskuju mõlemale naabrile. Seejärel mõtleavad õpilased välja võimalikud seosed mõlema kõrvalseisja tegelaskujudega. Iga õpilane kirjutab loo oma tegelaskuju seosest vasakpoolse naabri tegelaskujuga. Lõpptulemusena on kõigi õpilaste tegelaskujud mingil moel omavahel seotud. Selle „võrgustiku“ võib joonistada näiteks tahvlile ning arutleda selle ning õpilaste endi suhtevõrgustike üle.

SAMM ETTE I

VANUS: 13–15 aastat

EESMÄRGID:

- Mõista lapse õigusi rahvusvahelisel taustal
- Arutleda võrdõiguslikkusega seotud küsimuste üle

ABIVAHENDID:

- Rollid ([lisa 5](#))
- Suurem ruum

KESTUS: 20+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm

Kirjeldus:

Harjutust võib teha ka väljas, kui sees pole piisavalt ruumi. Õpilastele jagatakse rollid. Keegi ei tohi oma rolli teistele näidata. Enne harjutuse algust aidatakse õpilastel soojendusküsimuste abil oma rolli sisse elada.

Õpilased võtavad rivisse. Õpetaja loeb ühekaupa ette väiteid ning iga väite järel astuvad sammu ette need, kes leiavad, et see väide käib tema tegelaskuju kohta. Kui kõik väited on ette loetud, vaadatakse, kes on jõudnud kõige kaugemale. Õpilased tutvustavad teistele oma tegelaskuju (võib ka äraarvamismängu mängida). Kokkuvõtlik vestlus peaks toimuma positiivses võtmes, nii et keegi ei jääks oma tegelaskuju pärast „põdema“.

Soojendusküsimusi:

Kus ja mis tingimustes sa elad? Milline on sinu pere? Mis tööd teevad sinu vanemad? Kelleks sa ise tahad suurena saada? Mida sõid hommikusöögiks? Mida näed, kui hommikul aknast välja vaadata? Millised on sinu hovid? Kuidas möödub sinu päev? Mida sa kardad? Mis teeb sind õnnelikuks?

Lõppvestluse küsimusi:

Kas etteastumist või astumata jätmist oli lihtne otsustada? Kas kellelegi tundus, et tema õigusi rikuti? Kas rolli süvenemine oli kerge või raske? Kas harjutus rääkis midagi maailma kohta? Kas see peegeldas kuidagi meie suhtumisi? Milliseid samme peaks ühiskonnas astuma, et inimesed oleksid võrdsemad?

SAMM ETTE I – VÄITED

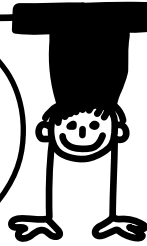
1. Sa ei ole kunagi tundnud tühja kõhtu.
2. Sul on kena kodu, kus on telefon, arvuti ja televiisor.
3. Saad elada koos oma perekonnaga.
4. Sa ei ole kunagi pidanud otsima ohutut ööbimiskohta väljaspool kodu.
5. Sinu arvamust võetakse kuulda ja sa saad sind puudutavate otsuste tegemisel kaasa rääkida.
6. Sa ei ole kunagi pidanud tegema palgatööd.
7. Sa ei ole kunagi tundnud end tõrjutuna.
8. Sa saad vajadusel alati arstiabi.
9. Sa saad vähemalt kord aastas reisil käia.
10. Sul on võimalus õppida koolis oma emakeeles.
11. Näed oma tulevikku rõõmsates värvides.
12. Usud, et sul on võimalik õppida soovitud ametit.
13. Sul ei ole suurt riski langeda seksuaalse ärakasutamise ohvriks.
14. Sa said viimaseks sünnipäevaks soovitud kingituse.
15. Sul on võimalik vähemalt kord nädalas väljas söömas käia.
16. Sa ei karda oma kodukohas ringi liikuda.
17. Sinu perel on võimalik osta sulle uusi riideid vähemalt kord kuus.
18. Sa võid ise valida endale sõpru ja kaaslasi, ka vastassoost.
19. Sul on vahendeid, mis aitavad huvitavalt vaba aega veeta, näiteks mänguasju, mängu, sportimisvahendeid jne.
20. Sinul ja sinu perel on võimalus kasutada interneti.
21. Sinul ja sinu perel on piisavalt raha, et osta kõik eluks vajalik.
22. Sa ei karda, et su vanemad võivad jääda ilma tööta.
23. Ka siis, kui sinu vanemad iga päev tööl ei käiks, oleks teie perel kodu ja toit laual.

SAMM ETTE II

VANUS: 11–15 aastat

EESMÄRGID:

- Mõista lapse õigusi ülemaailmses kontekstis
- Arutleda võrdõiguslikkusega seotud küsimuste üle

ABIVAHENDID:

- Rohkesti ruumi

KESTUS: 5+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 3–10 õpilast/rühm, 4 rühma

Kirjeldus:

Õpilased jagatakse nelja rühma, nii et poisid moodustavad kaks ja tüdrukud kaks rühma. Üks rühm nii poisse kui tüdrukuid kohalikke noori ning teine rühm vastavalt vaeses arenguriigis elavaid poisse/tüdrukuid. Iga rühm määrab vabatahtlikkuse alusel „marioneti“ ehk õpilase, kes peab liikuma vastavalt ülejäänud rühma liikmete juhistele. „Marionett“ arutelus ei osale. „Marionetid“ seisavad kõrvuti, samal ajal kui rühmad paiknevad üksteisest eraldi. Õpetaja loeb ette eri väiteid, mille üle rühmad arutlevad lühidalt ning otsustavad, kas nende „marionett“ saab sammu edasi astuda.

Kui kõik väited on ette loetud, vaadatakse, kes on jõudnud kõige kaugemale. Lõpparutelus tuleks tähelepanu pöörata nii „marionettidele“ kui ülejäänud rühmal liikmetele. Kuidas tundus, kui ei saanud luba edasi astuda? Kuidas tundus otsustada teise eest? Kas küsimus oli raske? Miks? Mida panite tähele seoses lapse õiguste rakendamisega a) eri riikides, b) eri sugude puhul? Kas sugude vahel on rohkem erinevusi Eestis või arengumaades? Millest see teie arvates tuleneb? Kas täiskasvanuks saades olukord muutub?

SAMM ETTE II – VÄITED

1. Astu samm ette, kui sul on iga päev võimalik süüa sooja täisväärtuslikku toitu.
2. Astu samm ette, kui sul on võimalik regulaarselt koolis käia.
3. Astu pool sammu ette, kui sa ei pea iga päev oma vanemaid koduses majapidamises aitama.
4. Astu samm ette, kui sul EI ole vaja oma pere toitmiseks regulaarselt rasket tööd teha.
5. Astu samm ette, kui sul EI ole ohtu, et pead enne 16-aastaseks saamist sõtta minema.
6. Astu samm ette, kui sul EI ole ohtu, et sind võidakse kellelegi näiteks abikaasaks müüa.
7. Astu samm ette, kui sul on haigestumise korral võimalik piisavalt kiiresti arstiabi saada.
8. Astu samm ette, kui sinu tõenäosus langeda seksuaalse ärakasutamise ohvriks on väike.
9. Astu samm ette, kui sinu arvamust võetakse kuulda sinu elu puudutavate oluliste asjade otsustamisel.
10. Astu samm ette, kui sul on võimalik mitmel päeval nädalas oma hobidega tegelda või sõpradega aega veeta.
11. Astu samm ette, kui sa pole kunagi langenud vägivalda ohvriks.
12. Astu samm ette, kui tead, et invaliidiks jäädes saaksid jätkata inimväärset elu.
13. Astu samm ette, kui riik toetab sinu vanemaid laste kasvatamisel (nt lastetoetus, lasteaiad jm).
14. Astu samm ette, kui sul on võimalik maailma asjadega kursis olla, näiteks raadio või TV vahendusel.

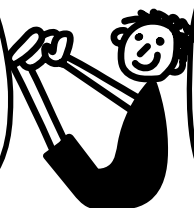
Süveneme

HÕIMUNÕUKOGU

VANUS: 9–15 aastat

EESMÄRGID:

- Süvendada arusaamist lapse õigustest.
- Mõista praktilisi olukordi, millega konventsioon on seotud
- Mõista demokraatiat ja hääletamispõhimõtteid

ABIVAHENDID:

- Väikesed lipikud valimisedeliteks
- Valimiskast
- Pliatsid

KESTUS: 20+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm

Kirjeldus:

Õpetaja loeb ette kolm lugu eri olukordadest ja sündmustest. Pärast igat lugu esitab õpetaja nende lõpus oleva küsimuse. Õpilased kirjutavad hääletussedelitele oma vastuse ja toovad selle valimiskasti. Hääletamise ajal on tähtis, et õpilased omavahel ei räägi.

Kui kõik on vastanud, vesteldakse loetud loost. Õpilased püüavad nimetada lapse õigusi, mis on seotud ette loetud looga. Tasub küsida ka põhjendusi, miks hääletati üht või teist moodi. Juba algkoolilapsed oskavad harilikult oma seisukohti põhjendada. Püütakse leida seoseid lugude ja õpilaste endi elu vahel. Lapsed ja noored toovad meeleldi näiteid selle kohta, kuidas nad on abivajajaid aidanud või mingis olukorras käitunud. Õpetaja juhhib arutelu.

Arutelu ajal loeb abiline või selleks nimetatud õpilane antud hääled üle, misjärel tehakse teatavaks hääletamise tulemus. Tulemust arutatakse üheskoos. On tähtis, et vähemusse jäänute seisukohti ei halvustata, vaid õpilased tunnevad, et neil on õigus oma arvamusele.

Variatsioone:

Lühema variandina võib korraldada hääletamise avalikult kätt tõstes. Õpetajal tuleks sellisel juhul arvesse võtta ka rühmakäitumise mõju vastustele. Salajane hääletus annab seetõttu adekvaatsema tulemuse.

Lugusid võib kasutada ka ainult nendega seotud lapse õiguste määratlemiseks. Sellisel juhul jäävad ära hääletamine ja süvendav arutelu ning ühe õppetunni jooksul jõutakse läbi arutada rohkem lugusid.

ANNA SILMAD

Anna on pime. Tal on abiks tubli noor juhtkoer. Ent ka koer ei tea alati, kuhu minna. Õnneks on Annal abivalmid koolikaaslased, kes vajadusel aitavad.

Ühel päeval tuli Anna kogemata vales peatuses bussist maha ja eksis ära. Ka koer ei teadnud enam, mis suunas edasi minna.

Anna kuulis ümberringi kiireid samme ja püüdis möödumatelt abi küsida. Aga keegi ei jäänud seisma, et Annat aidata. Vastupidi, Annale tundus, et inimesed hoopis põgenevad tema eest.

Hääletamisküsimus:

Kas sa peatuksid, et Annat aidata?

JAH / EI

Aruteluküsimusi:

- Milliste lapse õigustega on see lugu seotud?
- Miks inimesed ei peatunud?
- Kui sa ise ei peatuks, siis miks?
- Kas teist keegi on vastavas olukorras olnud inimest aidanud?
- Mis te arvate, mis Annast edasi sai?

KEVADISED KIUSAJAD

Jaanus istub pärast väsitavat koolipäeva pargipingile jalgu puhkama. Kevad on algamas ning Jaanus imetleb tärkavat loodust ja kuulab ojakese lõbusat vulinat. Põue poeb mõnus kevadeootus. Järsku ilmub Jaanuse kõrvale kolm vanema klassi poissi. Alguses nad sosistavad ja naeravad omavahel, siis hakkab üks poistest kõva häälega Jaanuse riietust kommenteerima. Jaanus ei kannu kalleid trendiriideid, aga kõik, mis tal seljas, on puhas ja korralik. Pilikajate silmis on tema riided aga „odavad kaltsukahilbud”. Siis läheneb pingile kaks täiskasvanut ja kiusajad peavad paremaks jalga lasta. Jaanus on pisarateni solvunud ja kogu rõõm algavast kevadest on justkui käega pühitud. Koju jõudnud, loobib Jaanus oma riided vihaselt põrandale laiali ja töötab, et ei pane neid enam kunagi selga.

Hääletamisküsimus:

Kas Jaanus oleks pidanud pilikajale vastu hakkama, öeldes näiteks: „Mis sa õiendad, su enda firmajope vajaks hädasti keemilist puhastust!”

JAH / EI

Aruteluküsimusi:

- Milliste õigustega on see lugu seotud?
- Kas sa ise oleksid poistele vastu hakanud või vaikides pilkamist talunud?
- Kuidas oleks niisuguses olukorras mõistlik käituda?
- Kas sinuga on midagi sellist juhtunud? Millal?
- Mida sa selles olukorras tegid?
- Kas tohib kaasinimest solvata, kui sulle tema juures midagi ei meeldi?

KOOL VÕI TÖÖ

Ripon on 11-aastane Bangladeshis poiss. Tema pere on vaene, kuid õnneks oskavad Riponi vanemad nii säästlikult majandada, et lapsed saavad koolis käia ega pea tööga elatist teenima. Ripon on kooli kõrvalt siiski ka väiksemaid töötusi teinud, et aidata oma vanemaid ja saada võimalus õpingute jätkamiseks.

Riponi isal on füüsiliselt raske ja ohtlik töö. Ühel õhtul tuleb isa koju vaevaliselt karkude najal komberdades. Ta on tööõnnetuses murdnud jalaluu ning saanud mitu tõsist haava ja peapõrutuse. Perekonnal ei ole raha, et arstiabi eest tasuda ning kodus paranemine kestab kaua. Võib-olla ei suuda isa enam kunagi tööle naasta.

Pere on raske valiku ees. Kui keegi ei käi palgatööl, on praktiliselt võimatu peret elatada, laste koolitamisest rääkimata.

Ripon peaks nüüd pere vanima pojana isa töö üle võtma, et peret toita. Töökäimine tähendaks pikki väsitavaid päevi ohtlikes tingimustes. Kui Ripon tööle läheb, ei saa ta enam koolis käia ja tulusamat ametit õppida. Pärast tööd ei jää Riponil enam vaba aega ning ta on nii väsinud, et ei jaks enam isegi sõpradega jalgpalli mängida.

Hääletamisküsimus:

Kas Ripon peaks tööle minema või kõigele vaatamata koolis edasi käima? Kool/töö

Aruteluküsimusi:

- Kuidas mõjutaks kumbki otsus Riponi tulevikku?
- Miks hääletasid nii?
- Kas oled ise pidanud mingit palgalist tööd tegema?
- Kas käiksid meelsamini tööl või koolis?

LIIKUMATUD PILDID

VANUS: 11–15 aastat

EESMÄRGID:

- Süvendada arusaamist lapse õigustest

ABIVAHENDID:

- Lühendatud variant lapse õiguste konventsioonist ([lisa 1](#))

KESTUS: 15+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 2–6 õpilast/rühm

Kirjeldus:

Õpilased jagunevad rühmadeks. Rühm valib üheskoos 1–3 lapse õiguste konventsiooni punkti, mille nad esitavad teistele n-õ liikumatu pildina. Valiku tegemisel kasutatakse abivahendina konventsiooni lühendatud varianti. Eelnevalt tuleks kokku leppida, milliseid rekvisiite, näiteks raamatud vms, tohib kasutada.

Iga rühm valmistab ette „stoppkaadri“, mis peaks illustreerima valitud artiklit. Ettevalmistus toimub eraldi ruumides, näiteks koridoris, et oleks võimalik katsetada erinevaid variante ja üllatusmoment säiliks.

Pärast ettevalmistust esitatakse liikumatud pildid, üks rühm korraga.

Rühm tardub kokkulepitud asendisse ja teised üritavad ära arvata artikleid, millega pilt seotud on. Kui pilt ei ole kohe äratuntav, võib klass esitada küsimusi, millele tohib vastata ainult „jah“ või „ei“, kuni keegi õige artikli ära arvab. Küsida ei tohiks otse: „Kas te kehaltate seda-ja-seda artiklit?“, vaid esitada täpsustavaid küsimusi nagu: „Kas see põlvitav inimene on täiskasvanu?“ või „Kas te tunnete hirmu?“. Täpsustavate küsimuste abil selgub pildi sisu ning millist artiklit see kajastab.

Variatsioone:

Kui lapse õiguste konventsiooni on käsitletud juba piisavalt palju, võidakse kavandamis- ja mõistatamisetapp korraldada ilma konventsiooni lühivariandi abita.

MINU ÕIGUSI ON RIKUTUD! – DRAAMAHARJUTUS

VANUS: 11–15 aastat

EESMÄRGID:

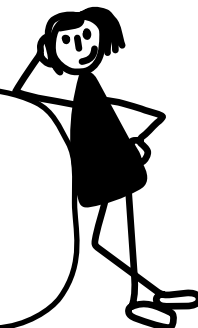
- Süvendada lapse õiguste konventsiooni tundmist

ABIVAHENDID:

- Konventsiooni lühivariant ([lisa 1](#))
- Draamakaardid ([lisa 7](#))

KESTUS: 45+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 2–6 õpilast/rühm

Kirjeldus:

Harjutust võib teha näiteks nii, et esimeses tunnis tehakse proovi ja valmistatakse etenduseks. Teises tunnis esitatakse lühinäidendid ja analüüsitakse neid. Ladusa töö ja meeldiva kogemuse tagamiseks tuleks rühmad moodustada nii, et selle liikmed tegusevad heameelega koos. Draamatunde tuleks alustada soojendusmängudega, et õpilased saavutaksid sobiva meeleolu ning tunneksid end üksteise seltsis vabalt. Pärast soojendust jagatakse rühmadele draamakaardid, millest igaühel on kaks lapse õiguste konventsiooni artiklit ning tööjuhised. Rühm peab välja mõtlema ja esitama lühinäidendi, kus kumbgi draamakaardile märgitud õigus ei teostu.

Õpilasi juhendatakse, et nad arvestaksid publikuga ja paneksid rõhku loole ja dialoogile. Näidendil peaks olema selge lühike süžee, ei tohiks piirduda lihtsalt konfliktolukorra läbimängimisega.

Näidendi ettevalmistamiseks varutakse aega ning antakse võimalus harjutada väljaspool klassi. Rühmad esitavad oma näidendid kordamööda. Pärast iga näidendit on soovitatav arutada lühidalt läbi esimesed muljed ja teadvustada õigused, mida näidendis käsitletakse. Õpilased ei suuda tõenäoliselt näidendite vahel oma järjekorda oodates piisavalt keskenduda, mistõttu põhjalikum analüüs tehakse, kui kõik näidendid on nähtud.

Lõpparutelul on soovitatav anda võimalus vabaks dialoogiks ning arutleda näidendite mängimisel ja vaatamisel tekkinud tundeid. Näidendeid võib analüüsida näiteks küsimustega: Mis tunne oli, kui sinu õigusi jalge alla tallati? Kas näidend tekitas lootusetuse tunde? Aga teised tunded? Kas oleks olnud meeldivam etendada õigusi, mis teostuvad? Miks? Kas mõni esitatud olukordadest võiks toimuda siinsamas Eestis? Kas oled ise selliste olukordadega kokku puutunud?

STOPP! MÄRKA OMA ÕIGUSI! – DRAAMAHARJUTUS

VANUS: 13–15 aastat

EESMÄRGID:

- Süvendada lapse õiguste konventsiooni tundmist
- Harjutada eneseväljendust, kasutades improvisatsiooni

ABIVAHENDID:

- Konventsiooni lühivariant ([lisa 1](#))
- Olukorrajärgid ([lisa 6](#))

KESTUS: 45+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 2–6 õpilast/rühm

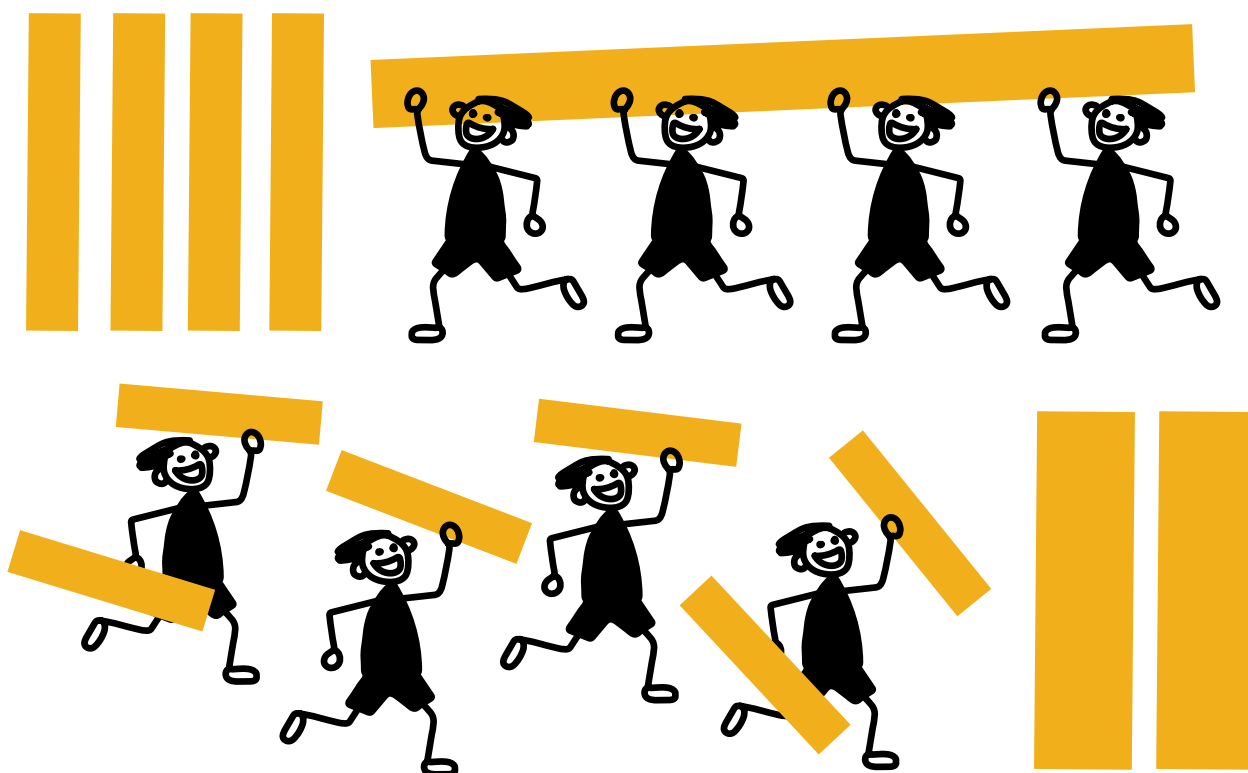
Kirjeldus:

Harjutust võib teha nii, et esimeses tunnis tehakse proovi ja valmistatakse etenduseks. Teises tunnis esitatakse lühinäidendid ja analüüsitakse neid. Ladusa töö ja meeldiva kogemuse tagamiseks tuleks rühmad moodustada nii, et selle liikmed tegutsevad heameelega koos. Draamatunde tuleks alustada soojendusmängudega, et õpilased saavutaksid sobiva meeleolu ning tunneksid end üksteise seltsis vabalt. Pärast soojendust jagatakse rühmadele draamakaardid, millel on lühikirjeldus situatsioonist, kus mingi lapse õigus ei teostu. Rühm peab esitama situatsiooni lühinäidendina. Rühma eesmärk on näidelda kaardil esitatud olukorda. Kui rühmas on rohkem õpilasi, võivad nad lugu varieerida ja mõelda välja lisarolle.

Õpilasi juhendatakse, et nad arvestaksid publikuga ja paneksid rõhku loole ja dialoogile. Näidendi ettevalmistamiseks varutakse aega ning antakse võimalus harjutada väljaspool klassi. See harjutus ei nõua nii palju aega valmistamiseks kui draamaharjutus „Minu õigusi on rikutud!“, sest õpilased ei pea kogu lugu ise välja mõtlema.

Rühmad esitavad oma lühinäidendid kordamööda. Rühm mängib ettevalmistatud situatsiooni korra läbi, misjärel alustab näidendit otsast peale. Nüüd on publiku ülesanne hüüda „Stopp!“ kohe, kui mingit õigust kavatakse rikkuda. Pärast hüüdu tarduvad näitlejad paigale. Publik arutleb, mis peaks edasi juhtuma, et lõpp oleks õnnelik ning mingeid õigusi ei rikutaks. Kui publik on lõpplahenduse välja mõelnud, esitavad näitlejad selle, jätkates momendist, mil mäng pooleli jäi.

Lõpparutelul on soovitatav anda võimalus vabaks dialoogiks ning arutleda näidendite mängimisel ja vaatamisel tekkinud tundeid. Näidendeid võib analüüsida näiteks küsimustega: Kuidas näitlemine tundus? Kas oli raske jätkata näidendit, kui ei olnud võimalik lõpplahendust ise ette valmistada? Kas lõpplahendus oli hea? Kas see oli realistlik? Kumb lõpplahendus oleks tõenäolisem? Kas mõni esitatud olukordadest võiks toimuda siinsamas Eestis? Kas oled ise selliste olukordadega kokku puutunud? Mis tunde näidend sinusse jättis?

MAAKERA

VANUS: 9–12 aastat

EESMÄRGID:

- Tutvuda laste õiguste olukorraga teistes riikides
- Arutleda asjade paratamatuse üle
- Süvendada lapse õiguste mõistmist
- Süvendada info otsimise ja loetust arusaamise oskusi

ABIVAHENDID:

- Sinist kartongi mereks
- Pruuni või rohelist kartongi mandriteks
- Pliiatsid ja joonistuspaper
- Käärid
- Kleepmass vm tegelaskujude kinnitamiseks

KESTUS: 45+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm

Kirjeldus:

Sinisest ja rohelist/pruunist kartongist valmistatakse suur maakera. Õpilased kirjutavad ookeanidesse ehk siniste aladele asju, millela ükski laps ei saa elada. Õpilased käivad kordamööda oma mõtteid kirjutamas ning sellest ei ole midagi, kui mõnd asja mainitakse mitu korda. Pruunidele aladele ehk mandritele kirjutavad õpilased asju, mida nad tahaksid, et kõigil oleks lisaks esmavajalikele asjadele.

Lõpuks tutvuvad õpilased eri maade laste ja noorte ning nende elukeskkonnaga. Näiteks veebisaidil taksvarkki.fi on eri maade noorte jutustusi oma igapäevaelust. Lugusid võib leida veebist ja välja printida või suunata lapsi iseseisvalt internetti kasutama.

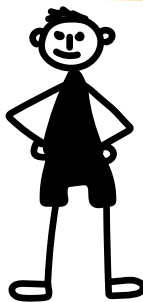
Pärast joonistavad õpilased tegelaskujusid ning kirjutavad juurde, mis kellelgi varem maakerale kirjutatud asjadest on. Joonistatud lapsed võib kinnitada maakerale selle riigi kohale, kust nad pärit on. Tegelaskujusid tutvustatakse ka teistele õpilastele. Kui maakera koos elanikega on valmis, toimub lõppvestlus, mille käigus õpilased saavad rääkida mõtetest ja tunnetest, mida loetud/kuuldud lood neis on äratanud. Loodud tegelaskujusid võib võrrelda enda eluga. Mida võib olla õpilaste ja tegelaskujude elus ühist? Kas maakerale kirjutatud asjad on sama tähtsad igal pool maailmas? Millest see tuleneb? Õpilasi suunatakse märkama pigem ühendavaid kui eraldavaid asju.

MINU ÕIGUSI ON RIKUTUD! – DRAAMAHARJUTUS

VANUS: 13–15 aastat

EESMÄRGID:

- Arutleda oma võimaluste üle mõjutada lapse õiguste elluviimist
- Otsida teavet erinevatest allikatest

ABIVAHENDID:

- Internet
- Pliiatsid
- Paber/kartong

KESTUS: 45+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1–4 õpilast/rühm

Kirjeldus:

Lapse õiguste konventsioon määrab, et täiskasvanud ja riik peavad kindlustama laste õiguste elluviimise. Kuid ka lastel ja noortel endil on võimalus olukorda mõjutada.

Õpilased jagunevad rühmadesse ja iga rühm valib ühe õiguse. Harjutusega sobivad artiklid on näiteks: 19, 27, 33, 34, 36. Pärast valiku tegemist arutlevad õpilased, milline õiguse punkt ei teostu a) nende enda elus, b) Eestis, c) mujal maailmas. Teisel etapil üritavad õpilased arutledes ja iseseisvalt uurides välja selgitada, kuidas seda õigust Eestis edendatakse.

Kui abinõud on leitud, arutletakse, kuidas saaks õpilased ise mõjutada artikli elluviimist. Näiteks osaleda ühingu vm organisatsioonide töös või leida ise vahendeid ja viise olukorra parandamiseks.

Kasvõi igapäevaelus: milline on igaühe isiklik vastutus ja roll näiteks vägivalda ärahoidmises? Õpilased võivad tuua näiteid, kuidas nad on käitunud, kui on puutunud kokku vägivaldaga. Või mida nende arvates peaks tegema? Sellele harjutusele eelnevalt harjutuseks sobib hästi „Õigused ja kohustused”, sest selles käsitletakse sama teemat. Abinõusid/ideid otsides võib kasutada abiks internetti.

Lõpuks teevad õpilased (nt tahvlile) kokkuvõtte õigustest ja sellest, mida nad saaksid ise olukorra parandamiseks teha. Tahvlile võiks kirjutada näiteks ka kontaktandmeid, kust abi otsida, kui õigusi rikutakse.

ISIIL JA ANIIT – JUTT ILMA LÕPUTA

VANUS: 9–12 aastat

EESMÄRGID:

- Arutleda erinevate tegelikkuste üle
- Mõelda, kuidas saaks lapse õigustega seonduvaid probleeme lahendada

ABIVAHENDID:

- Pliiatsid
- Kirjutuspaber

KESTUS: 30+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1

Kirjeldus:

Õpilased kuulavad või loevad iseseisvalt loo „Isiil ja Aniit” alguse ning püüavad välja tuua kõik lapse õiguste konventsiooni rikkumised. Seejärel kirjutavad õpilased jutule „õnneliku lõpu”, milles lapse õigused teostuvad.

Oleks hea, kui õpilastel oleks kirjutades lugu silme ees. Teksti võiks paljundatud kujul laiali jagada või projektoriga seinale näidata.

ISIIL JA ANIIT

Ühel hommikul, kui Liisi kooli tõttas, märkas ta maas vahvat värvilist klaasitükki. Liisi korjas klaasitüki üles ning imetles selle sära ja päikesekiirte peegeldust klaasi pinnal. See sillerdas nii kaunilt kõigis vikerkaarvärvides! Liisi tõttas, maailma kõige ilusam klaasitükk peos, rõõmsalt kooli poole.

Kui Liisi kooli ette jõudis, avanes tema ees jube vaatepilt. Seal, kus veel eile oli seisnud puhas valge koolimaja, oli nüüd suur räamas tehasehoone, mille korstnast tõusis paksu musta suitsu. Liisi ei suutnud suurest ehmatuses liigutada, vaid jäi tardunult teha pöörnitsema. Õhus hõljus vastik keemiahais.

Järsku ilmus Liisi kõrvale lohmakates rohelistes tunkedes tüdruk, kes hakkas Liisit varrukast tirima, ise ärevalt sädistades: „Isiil, Isiil, tule nüüd kähku tööle! Kui ülemus sind siin näeb, jäetakse sind jälle lõunasöögist ilma!”

Liisi hakkas esimesest ehmatuses toibuma ja vaatas tüdrukut nõutult. „Aga Tiina, miks sa niimoodi riides oled? Sa ju ei salli rohelist silmaotsaski. Ja mis tööst sa räägid? Me pidime täna ju klassiga loomaaeda minema!”

Oh, Isiil! Sa oled jälle liiga palju mürgiseid gaase sisse hinganud. Mina olen Aniit, mitte Tiina, ja mis klassist ja loomaaedast sa jahud? Ja mida sa siin passid? Kell on üheksa ja tööpäev algas juba kolm tundi tagasi. Tule nüüd!”

Liisi jättis vaidlemise ja järgnes Tiinale või Aniitile, nagu ta ennast miskipärast nimetas. Tüdrukud jooksid mööda tehase süngaid koridore ja tootmisruume, kus oli näha töötamas tuima näoga täiskasvanuid, kuid veel rohkem töötas seal kõhnu, vaevatud, aga Liisile tuttavate nägudega lapsi. Lõpuks jõudsid Liisi ja Aniit suurde saali, kus...

LAPSED VAJAVAD VEEL ÕIGUSI!

VANUS: 11–15 aastat

EESMÄRGID:

- Arendada iseseisvat mõtlemist
- Personaliseerida lapse õigusi
- Mõista, et õigused peavad hõlmama kõiki

ABIVAHENDID:

- Paber
- Pliiatsid

KESTUS: 30+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1–3 õpilast/rühm

Kirjeldus:

Kui lapse õiguste konventsiooniga on piisavalt tutvunud, võivad õpilased püüda omalt poolt õigusi välja mõelda. Töötatakse üksi või väikestes rühmades. Õpilastele antakse ülesanne mõelda, mis õigus(ed) peale konventsioonis toodute kõigil maailma lastel ja noortel veel peaks olema. Kui õigus on välja mõeldud, võiksid õpilased püüda selle konventsiooniartiklile sarnaselt ka sõnastada.

Õpilased arutavad oma artikliga seoses järgmisi küsimusi: Kes peaks korraldama selle õiguse elluviimist ja milliste vahenditega? Kas ja kuidas seda õigust saaks praktiliselt ellu viia? Millist kasu või kahju võiks see õigus kaasa tuua a) täiskasvanutele, b) lastele? Miks seda õigust ei ole konventsioonis? Kas seda õigust oleks mõtet konventsiooni lisada?

Mõtted kirjutatakse paberile, arutelu võib toimuda paaridena või väikestes rühmades, kui õigus on välja mõeldud üksi. Kõik väljamõeldud õigused võib kokku koguda n-õ lapse õiguste konventsiooni jätkuks, tuletamaks meelde, mille poole me peaks püüdma.

LAPSE ÕIGUSED – VIKTORIIN

VANUS: 9–15 aastat

EESMÄRGID:

- Tuletada meelde lapse õiguste konventsiooniga seotud fakte

ABIVAHENDID:

- Lehed vastuste kirjutamiseks
- Pliiatsid

KESTUS: 10+ min

RÜHMAD/JAOTUS: 1 rühm

Kirjeldus:

Kui lapse õiguste konventsiooniga on piisavalt tutvunud, aitab viktoriin meelde tuletada konventsiooniga seotud fakte. Küsimused loetakse ühekaupa ette ja õpilastele antakse aega vastamiseks.

Vastuseid kontrollitakse õpetaja valitud viisil. Viktoriini maksimaalne punktisumma on 10.

VIKTORIINI KÜSIMUSED

1. Mis aastal lapse õiguste konventsioon vastu võeti? (20.11.1989)
2. Mitu riiki ei ole konventsioonile alla kirjutanud? (2)
3. Millised riigid ei ole alla kirjutanud lapse õiguste konventsioonile? (Somaalia ja Ameerika Ühendriigid)
4. Millise vanuseni on inimene konventsiooni järgi laps? (18-aastaseks saamiseni)
5. Millise teemaga seotud artikkel erines (Alla 15-aastased ei sellest vanusepiirist enne lisaprotokolli vastuvõtmist? pea osalema sõjategevuses)
6. Milline oli kõnealus artiklis toodud vanusepiir? (Alla 15)
7. Mis aastal kirjutas Eesti alla lapse õiguste konventsioonile? (1991)
8. Mis vahet on konventsioonil ja deklaratsioonil? (Deklaratsioon ei seo riike õiguslikult)
9. Kirjuta oma sõnadega lühidalt neli lapse õiguste konventsiooni artiklit (1/2 punkti igaühe eest)

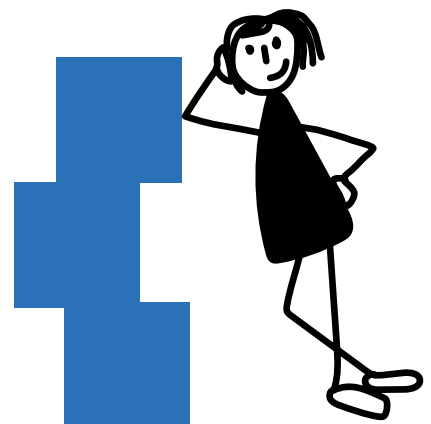
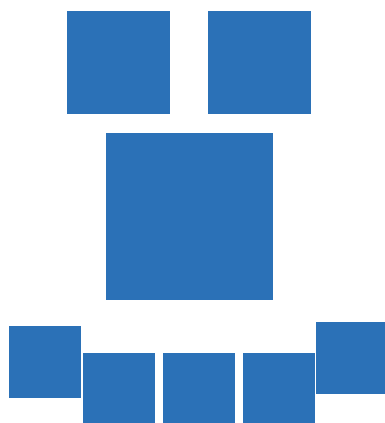
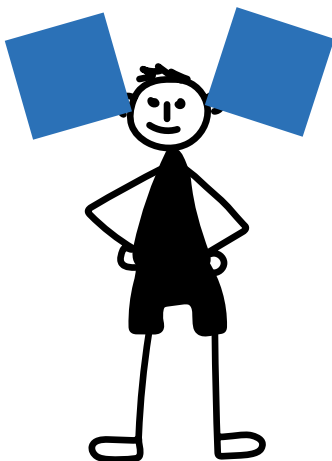
Mõtlemine ja arutlemine

TEEMASID TUTVUMISEKS JA UURIMISEKS

1. Tutvuge valitud riigi olukorraga ja võrrelge seda Eestiga. Mis neid ühendab? Mis eristab? Miks kõnealuse riigi olukord on selline nagu see on? Kas saaksime ise kuidagi mõjutada valitud riigi olukorda või edendada seal lapse õiguste elluviimist? Kuidas? ([Lisa 8](#))
2. Tutvuge mõne teise inimõiguste konventsiooniga. Võrrelge valitud konventsiooni lapse õiguste konventsiooniga. Milliseid erinevusi leidsite? Aga kokkulangevusi? ([Lisa 5](#))
3. Tutvuge ÜRO tegevuspõhimõtetega. Kuidas ÜRO püüab kindlustada vastuvõetud inimõiguste konventsioonide elluviimist? Kuidas lapse õiguste konventsiooni elluviimist jälgitakse? Milline on tagajärg, kui allakirjutanud riigid konventsiooni ei täida? Kuidas Eestis jälgitakse konventsiooni elluviimist?
4. Tutvuge eri allikate (näiteks taksivarkki.fi või [lisa 8](#)) abil lapssõduri, lapstöölise ja lastekaubanduse ohvri eluga. Kuidas lapsed on langenud inimõiguste jämedate rikkumiste ohvriteks? Milline võiks olla nende tulevik? Kuidas nende elu erineb teie endi elust? Milliseid ühiseid jooni teie elus on? Millest lapsed unistavad?
5. Selgitage välja, kuidas te ise võite mõjutada otsuste tegemist oma kodukohas. Milliseid kanaleid on alaealisel võimalik kasutada, et oma arvamust avalikkuse ette tuua?

KIRJUTAMISÜLESANDEID

1. Tutvuge lapssõduri, lapstöölise või lastekaubanduse ohvri looga ([Lisa 8](#)). Kirjutage kiri lapse seisukohalt. Mõelge enne kirjutamist, kes on kirja saaja ning milline on kirjutamise põhjus. Kui kõik on oma kirja kirjutanud, võib need segada ja uuesti laiali jagada. Kirja vastuvõtja ülesanne on kirjutada lapsele vastus.
2. Loosige [lisast 5](#) igale õpilasele tegelaskuju ning kirjutage väljavõtte selle isiku päevikust. Väljavõtte alusel arvatakse ära, kellega on tegemist.
3. Kirjutage arvamslugu ühele ajalehele teie valitud teemal. Pidage meeles, et lapsel (ja noorel) on õigus oma arvamusel, kui see ei solva teisi. Harjutage konstruktiivsete argumentide esitamist.

Lisad

LISA 1 LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOONI KOKKUVÕTE

ARTIKKEL 1 Alla 18-aastane inimene on laps.	ARTIKKEL 12 Lapsel on õigus väljendada oma vaateid ja avaldada arvamust teda puudutavates küsimustes.
ARTIKKEL 2 Lapse heaolu ei tohi sõltuda sellest, kust ta pärit on või kuidas ta välja näeb.	ARTIKKEL 13 Lapsel on sõnavabadus. Laps võib ennast vabalt väljendada, kui ta ei solva ega ohusta sellega teisi.
ARTIKKEL 3 Täiskasvanud ja riigid peavad vastu võtma otsuseid, mis kaitsevad last.	ARTIKKEL 14 Lapse mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadust tuleb austada.
ARTIKKEL 4 Riigid peavad lapse õigusi ellu viima.	ARTIKKEL 15 Lastel on õigus moodustada ühinguid ja vabadus rahumeelseteks kogunemisteks.
ARTIKKEL 5 Riigid peavad aitama vanemaid ja teisi täiskasvanuid nii, et nad saavad toetada lapse arengut.	ARTIKKEL 16 Lastel on õigus isiklikule elule.
ARTIKKEL 6 Kõigil lastel on õigus elule ning riik peab lapsi ja nende arengut igati toetama.	ARTIKKEL 17 Lastel on õigus teada, näiteks televisiooni, raadio ja ajalehtede vahendusel, mis maailmas toimub.
ARTIKKEL 7 Iga laps tuleb registreerida kohe pärast sündi. Sünnihetkest peale on lapsel õigus nimele ja kodakondsusele.	ARTIKKEL 18 Riik peab toetama vanemaid laste kasvatamisel.
ARTIKKEL 9 Iga laps peab saama elada koos oma vanemate ja perekonnaga, kui tal on nendega koos turvaline elada.	ARTIKKEL 19 Lapsi tuleb kaitsta vägivalda ja ära kasutamise eest.
ARTIKKEL 10 Kui laps on pidanud lahkuma oma kodumaalt, peab tal olema võimalik sinna tagasi pöörduda ja taasühineda oma perekonnaga.	ARTIKKEL 20 Riik peab abistama pereta lapsi.
ARTIKKEL 11 Riigid peavad takistama laste ebaseaduslikku välismaale viimist.	ARTIKKEL 21 Lapsi võib lapsendada, kuid tuleb kindlustada, et esikohale oleksid seatud lapse huvid.

<p>ARTIKKEL 22</p> <p>Põgenike laste eest peab hoolitsema.</p>	<p>ARTIKKEL 34</p> <p>Lapsi tuleb kaitsta seksuaalse ärakasutamise eest.</p>
<p>ARTIKKEL 23</p> <p>Puudega lapsed peavad saama elada täisväärtuslikku elu ja võimalikult head abi.</p>	<p>ARTIKKEL 35</p> <p>Riigid peavad takistama lastega kaubitsemist.</p>
<p>ARTIKKEL 24</p> <p>Lastel on õigus elada tervena ja saada vajaduse korral ravi.</p>	<p>ARTIKKEL 36</p> <p>Lapsi tuleb kaitsta igasuguse eksploateerimise eest.</p>
<p>ARTIKKEL 25</p> <p>Kasvatusasutustesse paigutatud lastel peavad olema head elutingimused.</p>	<p>ARTIKKEL 37</p> <p>Lapsi ei tohi piinata ega julmalt karistada. Kui laps satub vanglasse, tuleb teda kohelda inimlikult ja tema vanust arvestades.</p>
<p>ARTIKKEL 26</p> <p>Lastel on õigus sotsiaalkindlustusele.</p>	<p>ARTIKKEL 38</p> <p>Alla 15-aastased lapsed ei pea osalema sõjategevuses.</p>
<p>ARTIKKEL 27</p> <p>Lastel on õigus eluasemele ja lapse arenguks vajalikele elutingimustele.</p>	<p>ARTIKKEL 39</p> <p>Väärkohtlemise ohvriks langenud lapsi peab aitama.</p>
<p>ARTIKKEL 28</p> <p>Lastel on õigus haridusele. Algharidus peab olema kohustuslik ja kõigile kättesaadav.</p>	<p>ARTIKKEL 40</p> <p>Seadust rikkunud lapsi tuleb kaitsta ja nende õigusi peab austama.</p>
<p>ARTIKKEL 29</p> <p>Haridus peab arendama laste oskusi ja sallivust.</p>	<p>ARTIKKEL 41</p> <p>Kui mõne riigi seadused kaitsevad lapse õigusi sellest konventsioonist paremini, tuleb järgida neid.</p>
<p>ARTIKKEL 30</p> <p>Vähemus- või põlisrahvuse hulka kuuluvatel lastel on õigus saada osa oma kultuurist, tunnustada oma usku ja kasutada oma keelt.</p>	<p>ARTIKKEL 42</p> <p>Riigid peavad hoolitsema selle eest, et kõik kodanikud teaksid lapse õigusi.</p>
<p>ARTIKKEL 31</p> <p>Lapsel on õigus vabale ajale, mida ta saab kasutada mänguks ja meelelahutuseks.</p>	<p>ARTIKKEL 43</p> <p>Selle konventsiooni elluviimist jälgib rahvusvaheline Lapse Õiguste Komitee.</p>
<p>ARTIKKEL 32</p> <p>Lapsed ei tohi teha liiga rasket või ohtlikku tööd ega liiga pikki tööpäevi.</p>	<p>ARTIKLID 44–45</p> <p>Riigid annavad regulaarselt aru konventsiooni elluviimisest.</p>
<p>ARTIKKEL 33</p> <p>Lapsi tuleb kaitsta uimastite ja ebaseadusliku uimastikaubanduse eest.</p>	<p>ARTIKLID 46–54</p> <p>Need artiklid reguleerivad konventsiooni ratifitseerimist, kehtivust jm.</p>

LISA 2 DOOMINOKLOTSID

Õigus vabale ajale ja mängimisele	Alla 18-aastane inimene on laps
Alla 18-aastane inimene on laps	Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses
Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses	Õigus oma arvamusele
Õigus oma arvamusele	Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest
Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest	Õigus haridusele
Õigus haridusele	Õigus nimele ja kodakondsusele
Õigus nimele ja kodakondsusele	Õigus isiklikule elule
Õigus isiklikule elule	Usu- ja südametunnistuse vabadus
Usu- ja südametunnistuse vabadus	Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest
Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest	Lapsed ei tohi teha rasket tööd
Lapsed ei tohi teha rasket tööd	Lapsi tuleb kaitsta eksploateerimise eest
Lapsi tuleb kaitsta eksploateerimise eest	Õigus oma keelele ja kultuurile
Õigus oma keelele ja kultuurile	Õigus vabale ajale ja mängimisele

LISA 3 BINGOSEDELID

B	Õigus oma arvamusele	B	Õigus isiklikule elule
B	Õigus kodakondsusele	B	Õigus mängida
B	Õigus hoolitsusele	B	Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest
B	Õigus rääkida emakeelt	B	Lapsi tuleb kaitsta ärakasutamise eest
B	Puudega lapsi tuleb toetada	B	Õigus nimele
B	Alla 18-aastane inimene on laps	B	Õigus vabale ajale
B	Usuvabadus	B	Õigus teada, mis maailmas toimub
B	Õigus haridusele	B	Õigus kirjasaladusele
B	Laps ei tohi teha rasket tööd	B	Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses
B	Põgenike laste eest peab hoolitsema	I	Õigus oma arvamusele
B	Õigus heaolule	I	Õigus kodakondsusele
B	Õigus moodustada ühinguid	I	Õigus hoolitsusele
B	Lastega ei tohi kaubitseda	I	Õigus rääkida oma keelt
B	Õigus tervishoiule	I	Puudega lapsi tuleb toetada
B	Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest	I	Alla 18-aastane inimene on laps
B	Õigus heale elule	I	Usuvabadus

I	Õigus haridusele	I	Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses
I	Laps ei tohi teha rasket tööd	N	Õigus oma arvamusele
I	Põgenike laste eest peab hoolitsema	N	Õigus kodakondsusele
I	Õigus heaolule	N	Õigus hoolitsusele
I	Õigus moodustada ühinguid	N	Õigus rääkida oma keelt
I	Lastega ei tohi kaubitseda	N	Puudega lapsi tuleb toetada
I	Õigus tervishoiule	N	Alla 18-aastane inimene on laps
I	Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest	N	Usuvabadus
I	Õigus heale elule	N	Õigus haridusele
I	Õigus isiklikule elule	N	Laps ei tohi teha rasket tööd
I	Õigus mängida	N	Põgenike laste eest peab hoolitsema
I	Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest	N	Õigus heaolule
I	Lapsi tuleb kaitsta ärakasutamise eest	N	Õigus moodustada ühinguid
I	Õigus nimele	N	Lastega tohi kaubitseda
I	Õigus vabale ajale	N	Õigus tervishoiule
I	Õigus teada, mis maailmas toimub	N	Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest
I	Õigus kirjasaladusele	N	Õigus heale elule

N	Õigus isiklikule elule	G	Laps ei tohi teha rasket tööd
N	Õigus mängida	G	Põgenike laste eest peab hoolitsema
N	Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest	G	Õigus heaolule
N	Lapsi tuleb kaitsta ärakasutamise eest	G	Õigus moodustada ühinguid
N	Õigus nimele	G	Lastega ei tohi kaubitseda
N	Õigus vabale ajale	G	Õigus tervishoiule
N	Õigus teada maailma sündmustest	G	Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest
N	Õigus kirjasaladusele	G	Õigus heale elule
N	Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses	G	Õigus isiklikule elule
G	Õigus oma arvamusele	G	Õigus mängida
G	Õigus kodakondsusele	G	Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest
G	Õigus hoolitsusele	G	Lapsi tuleb kaitsta ärakasutamise eest
G	Õigus rääkida oma keelt	G	Õigus nimele
G	Puudega lapsi tuleb toetada	G	Õigus vabale ajale
G	Alla 18-aastane inimene on laps	G	Õigus teada, mis maailmas toimub
G	Usuvabadus	G	Õigus kirjasaladusele
G	Õigus haridusele	G	Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses

0	Õigus oma arvamusele	0	Õigus mängida
0	Õigus kodakondsusele	0	Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest
0	Õigus hoolitsusele	0	Lapsi tuleb kaitsta ärakasutamise eest
0	Õigus rääkida oma keelt	0	Õigus nimele
0	Puudega lapsi tuleb toetada	0	Õigus vabale ajale
0	Alla 18-aastane inimene on laps	0	Õigus teada, mis maailmas toimub
0	Usuvabadus	0	Õigus kirjasaladusele
0	Õigus haridusele	0	Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses
0	Laps ei tohi teha rasket tööd	0	Õigus isiklikule elule
0	Pögenike laste eest peab hoolitsema	0	Õigus heale elule
0	Õigus heaolule	0	Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest
0	Õigus moodustada ühinguid	0	Õigus tervishoiule
0	Lastega ei tohi kaubitseda		

LISA 4 SÕNASEDELID

18-aastane	ärakasutamise
heaolu	ravi
kaitsevad	arenguks
riik	algharidus
nimele, kodakondsusele	mängida
vanemate ja perekonnaga	tööd
välismaale viimist	kaitsma
arvamustele	kaubitsemist
solva	ekspluateerimise
südametunnistuse	ärakasutamise eest
ühinguid	piinata
õigus	15-aastased
rikkunud	austama

LISA 4 LAUSESEDELID

ARTIKKEL 1:

Iga alla _____ on laps.

ARTIKKEL 2:

Lapse _____ ei tohi sõltuda sellest, kust ta pärit on või kuidas ta välja näeb.

ARTIKKEL 3:

Täiskasvanud ja riik peavad langetama selliseid otsuseid, mis _____ last.

ARTIKKEL 6:

Kõigil lastel on õigus elule ning _____ peab lapsi ja nende arengut igati toetama.

ARTIKKEL 7:

Iga laps tuleb registreerida kohe pärast sündi. Sünnihetkest peale on lapsel õigus _____ ja _____.

ARTIKKEL 9:

Iga laps peab saama elada koos oma _____, kui see on turvaline.

ARTIKKEL 11:

Riigid peavad takistama laste ebaseaduslikku _____.

ARTIKKEL 12:

Lastel on õigus oma _____.

ARTIKKEL 13:

Igal lapsel on õigus ennast vabalt väljendada, kui see ei _____ teisi.

ARTIKKEL 14:

Lapse mõtte-, _____- ja usuvabadust tuleb austada

ARTIKKEL 15:

Lapsed tohivad asutada _____ ja tegutseda neis.

ARTIKKEL 16:

Lastel on _____ eraelule.

ARTIKKEL 17:

Lastel on õigus näiteks televisiooni, raadio ja ajalehtede vahendusel teada, mis _____ toimub.

ARTIKKEL 19:

Lapsi tuleb kaitsta vägivalja ja _____ eest.

ARTIKKEL 24:

Lastel on õigus elada tervena ja saada vajaduse korral _____.

ARTIKKEL 27:

Lastel on õigus eluasemele ja lapse _____ vajalikele elutingimustele.

ARTIKKEL 28:

Lastel on õigus haridusele. _____ peab olema kohustuslik ja kõigile kättesaadav.

ARTIKKEL 31:

Lapsel on õigus vabale ajale ja võimalus _____.

ARTIKKEL 32:

Lastele ei tohi anda liiga rasket ega ohtlikku _____.

ARTIKKEL 34:

Lapsi peab _____ seksuaalse ärakasutamise eest.

ARTIKKEL 37:

Lapsi ei tohi _____ ega julmalt karistada.

ARTIKKEL 38:

Alla _____ lapsed ei pea osalema sõjategevuses.

ARTIKKEL 40:

Seadust _____ lapsi tuleb kaitsta ja nende õigusi peab austama.

KONTROLLIOSA:

artikli number + puuduv sõna

ARTIKKEL 1: 18-aastane

ARTIKKEL 2: heaolu

ARTIKKEL 3: kaitsevad

ARTIKKEL 6: riik

ARTIKKEL 7: nimele, kodakondsusele

ARTIKKEL 9: vanemate ja perekonnaga

ARTIKKEL 11: välismaale viimist

ARTIKKEL 12: arvamustele

ARTIKKEL 13: solva

ARTIKKEL 14: südametunnistuse

ARTIKKEL 15: ühinguid

ARTIKKEL 16: õigus

ARTIKKEL 17: maailmas

ARTIKKEL 19: ärakasutamise

ARTIKKEL 24: ravi

ARTIKKEL 27: arenguks

ARTIKKEL 28: algharidus

ARTIKKEL 31: mängida

ARTIKKEL 32: tööd

ARTIKKEL 34: kaitsma

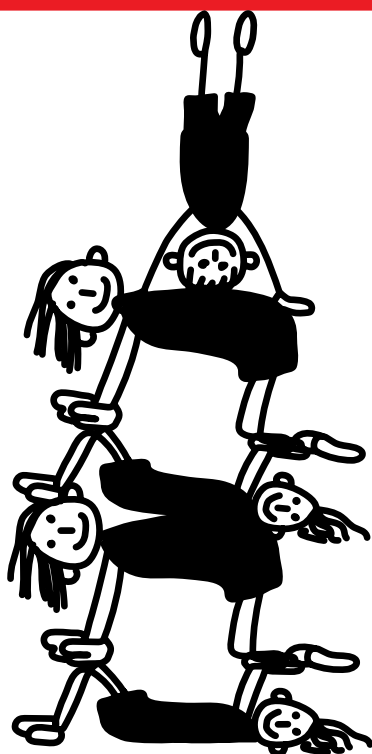
ARTIKKEL 35: kaubitsemist

Artikkel 36: eksploateerimise

ARTIKKEL 37: piinata

ARTIKKEL 38: 15-aastased

ARTIKKEL 40: rikkunud

LISA 5 SAMM ETTE – ROLLID

Oled 7-aastane Lapimaal elav saami poiss.

Oled moslemi tütarlaps. Elad koos väga usklike vanematega.

Oled USA pangadirektori tütar. Õpid erakoolis.

Oled 14-aastane põllumehe poeg kaugest Kaukaasia mägiküllast.

Oled 9-aastane poiss, kes elab samasooliste perekonnas koos kahe emaga.

Oled õnnetuses viga saanud 12-aastane poiss ja liigud ratastooliga.

Oled 16-aastane mustlastüdruk, kes on põhikooli pooleli jätnud.

Oled 10-aastane lapstöölisest tüdruk Bangladeshis.

Oled 11-aastane tüdruk Peterburist. Elad tänavalapsena.

Oled Lasnamäel elav 10-aastane eesti poiss.

Oled ebaseadusliku immigrandi 13-aastane poeg, elad Soomes.

Oled vanemate alkoholismi tõttu asendusesse antud 12-aastane tüdruk.

Oled Indiast pärit immigrandi poeg, elad Tallinnas. Sinu isa peab siin populaarset restorani.

Oled USA suursaadiku tütar.

Oled eduka kaubandusketi omaniku tütar.

Oled Kihnu kaluri 7-aastane poeg.

Oled 15-aastane tüdruk Ida-Virumaalt, oled tarbinud 2 aastat kangeid uimasteid.

Oled 9-aastane poiss Aafrikast. Elad slummis koos oma vanematega.

Oled 7-aastane Aafrika poiss, kelle mõlemad vanemad on surnud AIDS-i.

Oled 12-aastane tüdruk Tartust, sind kasvatab üksikisa.

LISA 6 STOPP! MÄRKA OMA ÕIGUSI! – LUGUSID

MÄNGU OSTMAS

Rollid: müüja, laps ja lapsevanem

Vanem läheb oma alaealise lapsega poodi arvutimängu ostma. Mängu valimine võtab aega, aga lõpuks on sobiv leitud ja nad suunduvad kassasse. Müüja küsib, kas lapsevanem teab, et mäng ei ole mõeldud alla 18-aastastele. Lapsevanem ütleb, et teab küll, kuid soovib mängu igal juhul osta.

MIS KELLELEGI MEELDIB

Rollid: samaealised sõbrad

Sõbrad vestlevad omavahel muusikast. Ühele neist meeldib hoopis teises stiilis muusika kui teistele ja ta ütleb selle ka välja. Teised hakkavad eriarvamusel olevat last tema muusikamaitse pärast narrima.

KOOLI VÕI TÖÖLE

Rollid: laps, tema sõbrad, lapsevanem

Lapsed mängivad õues. Ühe lapse vanem tuleb oma lapsele meelde tuletama, et on aeg tööle minna, samas kui teised lapsed hakkavad kohe kooli minema. Laps palub, et saaks koos sõpradega kooli minna, kuid vanem ei taha sellest kuuldagi ja käsib lapsel kohe tööle minema hakata.

AIDAKE!

Rollid: pime inimene, möödakäijad

Pime inimene on eksinud ja üritab möödakäijatelt abi paluda, et õige teeots kätte saada. Mitte keegi ei peatu, et teda aidata.

LISA 7 DRAAMAKAARDID

ETENDAGE olukord, kus nimetatud lapse õigusi rikutakse. Mõelge välja tegelaskujud ja sündmuste käik ning püüdke kõigile rühma liikmetele mingi roll leida. Kui võimalik, võite oma loosse põimida ka teisi lapse õiguste konventsiooni punkte.

Õigused: 1. Lapsi tuleb kaitsta uimastite eest. 2. Õigus heaolule.
Teie loos need õigused EI teostu.

ETENDAGE olukord, kus nimetatud lapse õigusi rikutakse. Mõelge välja tegelaskujud ja sündmuste käik ning püüdke kõigile rühma liikmetele mingi roll leida. Kui võimalik, võite oma loosse põimida ka teisi lapse õiguste konventsiooni punkte.

Õigused: 1. Laps ei tohi teha rasket tööd. 2. Õigus haridusele.
Teie loos need õigused EI teostu.

ETENDAGE olukord, kus nimetatud lapse õigusi rikutakse. Mõelge välja tegelaskujud ja sündmuste käik ning püüdke kõigile rühma liikmetele mingi roll leida. Kui võimalik, võite oma loosse põimida ka teisi lapse õiguste konventsiooni punkte.

Õigused: 1. Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest. 2. Õigus tervishoiule.
Teie loos need õigused EI teostu.

ETENDAGE olukord, kus nimetatud lapse õigusi rikutakse. Mõelge välja tegelaskujud ja sündmuste käik ning püüdke kõigile rühma liikmetele mingi roll leida. Kui võimalik, võite oma loosse põimida ka teisi lapse õiguste konventsiooni punkte.

Õigused: 1. Õigus oma arvamusele. 2. Õigus haridusele.
Teie loos need õigused EI teostu.

ETENDAGE olukord, kus nimetatud lapse õigusi rikutakse. Mõelge välja tegelaskujud ja sündmuste käik ning püüdke kõigile rühma liikmetele mingi roll leida. Kui võimalik, võite oma loosse põimida ka teisi lapse õiguste konventsiooni punkte.

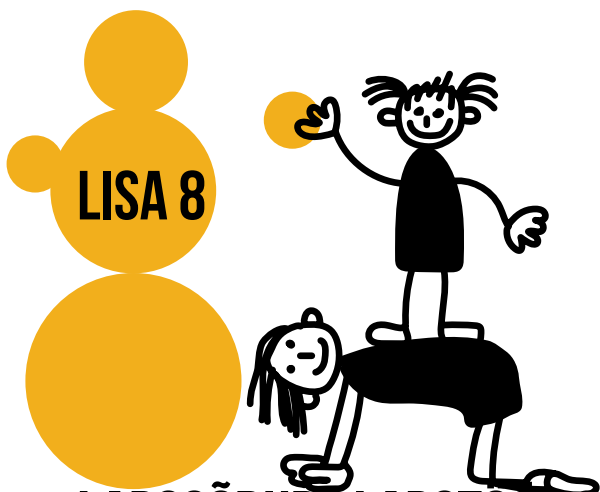
Õigused: 1. Lastega ei tohi kaubitseda. 2. Õigus nimele ja kodakondsusele.
Teie loos need õigused EI teostu.

ETENDAGE olukord, kus nimetatud lapse õigusi rikutakse. Mõelge välja tegelaskujud ja sündmuste käik ning püüdke kõigile rühma liikmetele mingi roll leida. Kui võimalik, võite oma loosse põimida ka teisi lapse õiguste konventsiooni punkte.

Õigused: 1. Õigus isiklikule elule. 2. Lapsi tuleb kaitsta vägivalda eest.
Teie loos need õigused EI teostu.

ETENDAGE olukord, kus nimetatud lapse õigusi rikutakse. Mõelge välja tegelaskujud ja sündmuste käik ning püüdke kõigile rühma liikmetele mingi roll leida. Kui võimalik, võite oma loosse põimida ka teisi lapse õiguste konventsiooni punkte.

Õigused: 1. Lapsed ei tohi osaleda sõjategevuses. 2. Lastega ei tohi kaubitseda.
Teie loos need õigused EI teostu.

LAPSSÕDURI, LAPSTOOLISE JA LASTEKAUBANDUSE OHVRI LOOD

Mohammed, lapssõdur

Sudaani poisi Mohammedi sõjaväevorm on liiga suur ja lotendab seljas. Oma noorest east hoolimata on ta tapnud mitu inimest. Paljud tema sõbrad on surma saanud, samuti vanemad. Sissisalk oli poisile perekonna eest.

Mohammed oli seitsmeaastane, kui mässuliste jõuk tema küla ründas.

„Isa üritas meid väikeõega kaevu peita, aga ei jõudnud. Isa lasti sealsamas maha ning ema ja kaks õde viidi metsa. Üks sõdur viskas mu veoauto kasti ja me sõitsime laagrisse. Pärast seda olin sissisalgas. Algul tegin laagris igasugu töid, siis saadeti mind luurajana eesliinile,“ jutustab Mohammed.

Sissisalgas elamine tähendas pidevat rändamist. Kõige nooremaid kasutati kandjate ja teenijatena. Süüa said nad siis, kui täiskasvanutest üle jäi. Ka peks ei olnud mingi haruldus. Vahel oli Mohammed nii väsinud, et jäi seistes magama. Relv anti talle siis, kui ühes lahingus hulk sisse surma sai ja laskureid juurde vajati.

„Nad tegid hirmsaid asju. Me ründasime öösiti külasid. Mitte mingeid sõjaväebaase, vaid tavalisi külasid. Ründasime öösel ja lihtsalt tulistasime pimesi kõike, mis ette jäi,“ räägib Mohammed.

Pärast kaht aastat elu sissisalgas õnnestus Mohammedil koos teise sama hõimu poisiga põgeneda. Nad vee-retasid ennast veoauto kastist maha, sööstsid teeäärsetesse põõsastesse ning panid siis jooksu. Teine poiss jooksis miini otsa. Mohammed viskus hirmunult maha ega julgenud tükk aega liigutada.

Mohammedi leidsid ja võtsid enda hulka poisid, kes olid oma kambaga kuude viisi ringi rännanud. Lõpuks jõuti Põhja-Keeniasse Kakuma põgenikelaagrisse. Seal oli üle 70 000 sudaanlasest põgeniku. ÜRO Pagulasameti UNHCR-i töötajad püüdsid tagada seal viibivatele inimestele vähemalt talutavaid elamistingimusi.

Siis viidi Mohammed põgenikelaagrist lapssõdurite taastuslaagrisse. Samas laagris oli kümneid endisi lapssõdureid. Osa neist oli võidelnud valitsusvägedes, osa mässuliste poolel.

Laagris pääses Mohammed arsti juurde ning temaga vestles sotsiaaltöötaja. Talle koostati rehabilitatsiooniprogramm, et aidata tal üleelatust taastuda ja tavaellu tagasi pöörduda.

Sõda on Mohammedile siiski oma jäljed jätnud. Tal on raskusi keskendumisega ja ta ei julge kedagi usaldada. Öösiti näeb Mohammed õudusunenägusid ning kuuleb tulistamist ja karjeid. Taastusprogrammiga püütakse anda endistele lapssõduritele tagasi turvatunnet, õpetada neid õppima, suhtlema ja eakaaslastega normaalselt läbi käima. Nad saavad mitmekülgset toitu ja võimaluse oma füüsilist vormi parandada. Poisid on teinud kaltsudest jalgpalli ning mängivad sellega õhtupoolikul, kui päeva kõige palavam aeg on möödas.

Laagris õpib Mohammed lugema ja kirjutama. Õpetaja on Mohammedi suur iidol ning ainus inimene, kellele ta on usaldanud oma kogemustest ja üleelamistest rääkida. Õpetaja kasutab lastega töötades joonistamist, muusikat ja muinasjutte, et aidata neil pingeid maandada ja painajatest üle saada.

Mohammed taastub õnneks jõudsalt ning võib varsti oma sugulaste juurde minna. Sotsiaaltöötaja on leidnud üles Mohammedi emapoolsed sugulased. Nad kuuluvad Niiluse ääres elavasse Nueri hõimu. Mohammed mäletab lapsepõlvest, et tema onud olid kalurid ning lemmikonu tegi imehead kalahautist. Temagi võiks suureks saades kaluriks hakata. Või siis õpetajaks.

Razina teeb kaht tööd

Jhenidah´ linnas Bangladeshis elab 12-aastane Razina Hossen. Razina pere pidi linna kolima maalt, 70 kilomeetri kauguselt Faridpurist, kui sealne jõgi üle kallaste tõusis ning nende kodu ja põllumaad üle ujutas.

Razina ei käi enam koolis, vaid aitab oma perel elatist teenida. Üheksaliikmelise pere ülalpidamine nõuab vaeselt vanematelt ja Razinalt ränka tööd. Isa veab rikšaga raskeid koormaid ja reisijaid. Emal hoolitseb kodu ja väiks mate õdede-vendade eest, kellest noorim, Sehel, on alles poolteiseaastane.

Razina tõuseb hommikul kell viis. Tõsiuskliku moslemitüdrukuna ei unusta ta hommikupalvust. Seejärel kiirustab ta ühe lähedal elavasse majja koristama, pesu pesema ja köögitöid tegema. Lisaks teenijatööle käib Razina kuuel päeval nädalas tööl ühes väikeses vabrikus, kus valmistatakse pappkaste.

Töökoht asub kahekorruselise maja katusel, kuhu paistab päev otsa tapvalt palav päike. Tööpäev algab hommikul kell kaheksa. Alles keskpäeval teeb Razina pausi ning sööb päeva esimeseks eineks kodust kaasavõetud riisi juurviljadega. Sama toitu sööb ta ka õhtul. Tema pere saab endale liha või kala lubada vaid korra kuus.

Razina ülemus on range: ta ei luba Razinat koju, kui ema haigeks jääb ja abi vajab. Kui Razina ise haigestub, ei maksa firmaomanik talle haiguspäevade eest mingit tasu.

Razina päeva kõige helgem hetk saabub, kui ta vabrikust koju jõuab – siis on tal pisut vaba aega. Õhtul peab ta jälle kaks tundi võõra pere teenijana töötama ning hoolitsema oma nooremate õdede-vendade eest.

Teenijatöö eest makstakse Razinale 100 takat ehk veidi vähem kui kaks eurot kuus. Kastivabrikus on kuupalk 300 takat ehk umbes viis eurot ning sedagi ei maksta alati õigel ajal. Razina teenib seega oma perele umbes seitse eurot kuus.

Razina unistab, et saaks ühel päeval ... kiikuda. Lihtsalt lasta kiigel end heljutada, tunda, kuidas tuul kõrvus vihi-seb, ja mitte millelegi mõelda.

Tegelikkuses ei jää tal mängimiseks üldse aega ja sõprugi ei ole ta jõudnud endale leida. Suureks saades tahaks Razina saada meditsiiniõeks, sest ta tahab aidata kannatavaid inimesi.

Vahel Razina mõtleb, mis tunne oleks koolis käia: "Mulle teeb rõõmu sellest unistada," ütleb ta, ja naeratab.

Peun vangis ja vabaduses

Peun on noor tüdruk Kambodžast. Pärast ema ootamatut surma ei jätkunud isa sissetulekutest enam paljulapselise pere ülalpidamiseks. Et veidi lisatulu saada, otsustas isa müüa 9-aastase Peuni ühte linnaperesse koduabiliseks. Kuid seal koheldi Peuni nagu orja: ta ei tohtinud omapäi majast väljuda, koolis käia ega sõpradega kohtuda. Süüa anti Peunile vähe ja viletsalt, ja kui ta üritas pererahva toidust paar suutäit endale näpistada, anti talle peksta. Kepihoopide jäljed on Peuni seljal siiani alles.

Õnneks sai naaber Peuni olukorrast teada. Ta võttis ühendust inimõiguste organisatsiooniga LICHADO ning aitas tüdrukul põgeneda. Organisatsioon leidis Peunile koha orbudekodus, mille kaudu ta sai endale ka asenduspere maapiirkonnas. Peun sai hakata jälle koolis käima. Tema lemmikaineteks said kirjandus ja matemaatika.

Peuni juhtum jõudis kohtusse. Teda alandanud ja väärkohelnud perega oli tüdrukul kohtus raske silmitsi seista. Ka Peuni aidanud täiskasvanuid ähvardati. Kohtuprotsess lõppes siiski Peunile soodsalt, nii et nüüd saab ta oma eluga edasi minna.

Nüüd elab Peun koos perega pealinnas Phnom Penhis ja käib koolis. Ta on tubli õpilane ja kuulub oma klassi parimate hulka. Hommikupoolikuti käib ta orbudekodu juures tegutsevas vabatahtlikus koolis ning õhtupoole on tunnid ametlikus koolis. Orbudekodus õppimine on vabam ning aega jääb ka sõpradega suhtlemiseks. Seal on Peun õppinud ka arvutit ja internetti kasutama.

Allikad

Holm, Saija & Laukkanen, Mari-Elina. (toim) 2007.

Fredi. Pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet.

Setlementtinuorten liitto ry. Helsingi: Aksidenssi Oy.

Puhakainen, Rosa. 2004.

Friidu. Tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet.

Kauhava: Kauhava trükikoda.

Kananen, Laura, Puhakainen-Mattila,

Rosa & Riihelä, Pirkko. (toim) 2007. ABC

ensiaskeleet rauhankasvatukseen.

Rauhankasvatusinstituutti ry. Jyväskylä:

Gummerus kirjapaino Oy.

Videnius, Veera. (toim) 2003. Oikeuden aika!

Opas Lapsen oikeuksiin luokille 3-6.

Oulu: Unicef. Oulun tyypit Oy.

Videnius, Veera. (toim) 2003. Oikeuden aika!

Opas Lapsen oikeuksiin luokille 7-9, lukioihin

ja ammattikouluihin.

Oulu: Unicef. Oulun tyypit Oy.

www.taksvarkki.fi

www.unicef.fi

www.lastekaitseliit.ee

Kas olete mõelnud, kuidas käsitleda koolis maailmahariduse teemasid? Te ei tea, millest alustada, millist metoodikat või abivahendeid kasutada? Käesolev juhend on abiks.

Metoodiline juhend „Õigus olla laps” sisaldab praktilisi ja mängulisi harjutusi lapse õiguste käsitlemiseks. Juhendis on nii haaravaid mängu, põnevaid draamaharjutusi kui teemasid aruteludeks.

Tehke tutvust ja proovige järele! Juhend pakub harjutusi nii põhikoolide kui ka gümnaasiumide õpilastele.

